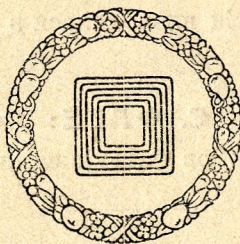

10
925
0110/1
06
Зрзз
ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО
≡ ≡ ≡ ОБЕДНАННЯ. ≡ ≡ ≡

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОГО ТАБОРУ

(СТАТТІ.)

Львів. Бібліотека
А.І. УРСР

Л Ї В І В.
ВІДБИТО БУКВАМИ ПЕЧАТНІ КНОЛЄРА І СИНА В ПЕРЕМІШЛІ
1928.

4400

Ф69(29к)

ЗМІСТ.

ОЛЕКСА ЧЕРКАВСЬКИЙ:

Українське Національно-Демократичне Об'єднання,
його програма і тактика.

О. ДР. ГАВРИЙЛ КОСТЕЛЬНИК:

Церква в українському народі.

М. С-КА:

Жіноцтво в суспільному житті.

М. ТВОРИДЛО:

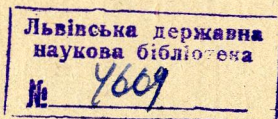
Як ми відбудували село? П'ять літ організованої
праці.

В. ПАНЕЙКО:

Як Альзасія визволилася з неволі?

Є. ФАГЕ:

Любов батьківщини.

**ПЕРЕДРУК
З „УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
КАЛЕНДАРЯ“.**

Українське Національно-Демократичне Об'єднання, його програма і тактика.

I. ПРОГРАМА.

Завданням українського народу, так само як завданням кожного іншого народу, кожної живої істоти і суспільної організації, є: жити і розвиватися, жити тепер і продовжувати свій рід, своє існування и будучности. Щоби міг жити, мусить задоволювати свої потреби теперішні і забезпечити задоволення своїх потреб в будучности. А ці потреби є двоякі: господарські (матеріальні) і душевні. Кожний чоловік потребує не тільки хліба і води, а й задоволення вимог своєї душі. Так мається справа не тільки з окремою людською одиницею, а й зі збіркою одиниць, якою є нарід. Кожна така збірна одиниця має почуття своєї національної відрубности, цілоти, особовости, словом — має свою національну душу.

Первісна родина, рід і племя задоволювали не тільки свої господарські потреби, але і потреби, що впливали зі спільности крові і походження. Родина, рід і племя боролися завзято за своє існування і боролися не тільки свого хліба та господарки, але також тої цінности, яку одідичили від своїх предків: свою расу, свою окремішність. Спомини спільного минулого це почуття окремішности що раз більше скріплювали. І вони плакали її, боролися від ворогів, передавали нащадкам. Від праісторичних часів пливе у наших жилах ця сама кров, говоримо одною мовою. На протязі довгих століть переживали спільно хвилини щастя і нещастя. Як сильне є наше почуття національної спільности, свідчать наші думи і історичні пісні, що вичерпують своїм змістом цілу історію України.

Кожний народ має такі питомі собі цінности і кожний плакає їх і розвиває.

Не можна жити повним життям, як нема свободи. Наш колишній кріпак не жив, а животів. Велика є різниця між птахом в клітці, а на свободі. Цей в клітці і сумний і слабкий і коротше живе. Народ, що хоче жити, мусить бути свободний. А народ, що хоче бути свободний, мусить бути сильний.

Сильний є народ, що розуміє свої завдання і здійснює їх спільними силами. Наука про людську суспільність учить нас, що людство здійснює своє призначення дорогою солідарної співпраці. Народ, що хоче мати силу, мусить творити її так, як творить її людське суспільство: єдністю і солідарністю всіх членів народу, „В єдности сила“ — каже стара пословиця. Німці, Французи, Англіїці — найсильніші народи світа, а сильні вони тому, бо є солідарні в здійснюванню своїх національних цілей. Поляки і Чехи солідарно боролися за свою національну державу і її здобули. А у нас один бореться за незалежну Україну, другий за комуністичну, третій за соціалістично-радикальну. А з цього виходить таке, що ми далі слабші і тому далі в неволі.

Коли ми хочемо бути повним господарями на рідній землі, мусимо підпорядкувати інтересам нації як цілоти всі наші інтереси особисті, групові, станові, верстові.

Українське Національно-Демократичне Об'єднання як політична партія, що своїм завданням поклала вибороти державну незалежність українського народу на всіх наших землях є партією національної єдности, національної солідарности, бо знає, що тільки єдність дає силу. Тому у вступі до програми У.Н.Д.О.

ухваленої 19 листопада 1923 р. читаємо :

„Українське Національно - Демократичне Об'єднання гуртує в своїх рядах всі верстви українського народу. Як національна партія підпорядковує воно інтересам нації інтереси поодиноких верств, станів й окремих земель“.

Народ є суспільною організацією, що своїм завданням поклала задоволення всіх природних потреб своїх членів: господарських і душевних. Первісна держава була такою організацією. Була це суспільна організація одного народу. Держава ця задовольняла і господарські і душевні потреби своїх громадян. Там, в первісній державі оба поняття „держави“ і „народ“ покривалися. Ще й тепер у Франції слово „французька нація“ значить те саме що „французська держава“. Але часи змінювалися. Первісні національні держави провадили війни, вигравали їх і програвали, а наслідок був такий, що одні народи осталися свободними, а інші втратили державну самостійність, стали поневоленими. Держави стратили свій чистий національний характер, зробилися мішаними, ріжнонаціональними, в котрих тільки один народ мав змогу всестороннього розвитку, один тільки був господарем, а інші стали його наймитами, невільниками.

І сучасні держави діляться на сутонаціональні і мішані — так само й народи є сьогодні „державні“ і „недержавні“, поневолені.

Ріжнонаціональні держави задовольняють вповні тільки потреби народу пануючого, державного, а поневолені народи мусять тяжко боротися за свої права. І так — наприклад — в Польщі маємо по наших громадах польські школи, а народ хоче мати свої; хочемо, щоб дітвору виховувати на українських громадян, а виховують її на громадян польських; хочемо самі правити своїми справами, а тут орудують нашими справами Поляки. Тому кожний народ змагає до повної свободи, а таку може найти лише в своїй власній хаті, у власній державі.

Соціалісти (комуністи, Сель-Роб, радикали) переконують нас, що народи знайдуть свободу аж тоді, як сучасний лад зміниться на соціалістичний, де всі народи заживуть в свободі як рівні з рівними, в одній, світовій, соціалістичній сім'ї народів. На це треба замітити, що хочби навіть така всесвітня держава повстала, то нема ніяких даних, що народи світа знайдуть там пригожий ґрунт для свого всестороннього розвитку. Зате маємо докази противні. Бачимо, що в Союзі Радянських Соціалістичних Республік ні один з народів, що живуть в ньому, навіть упривілейовані Жиди не є з цих соціалістичних порядків вдоволені.

На однім подвір'ю тільки один може бути господар, бо де багато хазяйок, там хата незаметена.

В сучаснім суспільнім порядку є тільки одна можлива форма суспільної організації, котра може заспокоїти всебічно потреби народу. Формою цією є незалежна держава, бо тільки у незалежній державі може народ керувати своїми справами після своєї, від нікого незалежної волі — може здійснити всі свої плани.

Тому в програмі У.Н.Д.О. в політичній частині програми в першій уступі сказано :

„Політичною метою Українського Національно - Демократичного Об'єднання є здобуття Соборної і Незалежної Демократичної Української Держави і тому партія обстоює політичне самоозначення українського народу на всіх його етнографічних землях“.

Отсі два уступи з програми У.Н.Д.О. моглиби вже вичерпати цілу визвольну програму нашого народу під теперішню пору. Бо що може бути більшим бажанням Українця, як жити у власній соборній, незалежній, демократичній державі, в якій вся влада булаби в руках Українців?

Але на цьому не вичерпується програма У.Н.Д.О. — Як партія цілого українського народу, начеркнуло У.Н.Д.О. у своїй програмі не тільки доконечну мету своїх змагань, але

також означило свої домагання на всіх ділянках національного і суспільного життя. В тій цілі ділиться програма У.Н.Д.О. на три часті: 1) на домагання в політичних, 2) економічних і суспільних — і 3) культурних справах.

У всіх цих справах виходить У.Н.Д.О. з одного становища — зі становища забезпечення життя, сили і вільного розвитку нації.

Знаємо, що всі суспільні організації опирають свою силу і розвиток на єдності і співпраці.

У.Н.Д.О., бажаючи вибороти волю нашому народови, обстоює думку, що наш народ щойно тоді досягне свою ціль, як буде стреміти до неї в єдності і солідарності; наш народ щойно тоді буде сильний, коли всі Українці в цій силі народу побачать і забезпечення сили, добра і розвитку одиниці. В тій цілі ставить У.Н.Д.О. свободу і добро одиниці на належнім місці. Добро одиниці є для У.Н.Д.О. — основою внутрішньої організації народу, без огляду на це, чи організацію і працю партійну провадитиме у незалежній українській державі, чи тепер під чужою владою. Для того вже в першій уступі політичної програми говориться про „демократичну“ державу. Демократичний устрій це такий устрій, де вся влада походить від народу, де всі горожани є собі рівні, де для всіх є рівні права і рівні обов'язки. Демократія виключає привілеї. Все поладжується згідно з волею загалу. В демократичних державах править державою увесь народ за посередництвом парламенту, вибраного всіми повнолітніми горожанами без різниці пола, в загальнім, рівнім, безпосереднім, тайнім і пропорціональнім голосуванню. В демократичній державі одиниця користується повною свободою, може жити, де хоче, їздити, куди хоче, може вільно висловлювати свої думки словом і друком, уряджувати збори і закладати товариства, професійні спілки, може страйкувати, боронити своїх інтересів сама і організовано з дру-

гими. Не вільно нікого без доручення суду в'язнити, знаходити і переводити домашні ревізії, забирати без закону приватну власність, читати і ревідувати запечатані листи. Судді є в демократичних державах незалежні, а засуди умовні.

Всі висше вичислені постанови, що забезпечують права і вільний розвиток одиниці, містяться в третім і четвертім уступі політичної часті програми У.Н.Д.О.

Вичислені висше справи відносяться до становища одиниці в публичнім життю, становлять т. зв. забезпечення прав (свободи) громадянина. Але на цьому не кінчається опіка народу над одиницею. У.Н.Д.О. також не забуває про інші сторінки життя чоловіка. Згідно з засадами демократії дбає про це, щоби одиниця не була визискувана, мала на чім працювати, не гинула з голоду, мала опіку на час нездібности до праці. В демократичній державі мусить бути забезпечене для чоловіка існування і освіта. Щоби народ був здоровий, мусять бути здорові одиниці. Тому читаємо в другій часті програми (Економічні і суспільні справи) при кінці другої точки, що У.Н.Д.О. бореться

„за законодавну охорону робітників перед визиском“ а дальше в точці п'ятій,

„Українське Національно-Демократичне Об'єднання бореться за законодавну охорону рільних, промислових і умових робітників, за забезпечення недільного відпочинку, за восьмигодинний день праці по фабриках і промислових підприємствах, за примусове забезпечення усіх робітників і робітниць на випадок недуги, немочі й старости, за обезпечення вдів і сиріт по них, за забезпечення робітниць на час материнства, за заборону праці малолітніх, за охорону праці молоді й жінок“.

Національний організм складається не тільки з одиниць, але й з верств і станів, що повстали в суспільности в наслідок суспільного поділу праці. Всі вони своєю участю у національ-

ній праці і стремлінню народу до найвищої мети мають причинитися до скріплення національного організму. Всі вони мають своє місце у солідарній національній праці і всіх їх запрягає У.Н.Д.О. до боротьби за велике майбутнє нації.

Найчисленнішою, отже найважливішою верствою є у нас верства хліборобська. Хлібороби — селяни це понад 80 відсотків всего нашого народу. Значить, тільки пята часть працює у нас на хліб інакше, як хлібороб. Тому У.Н.Д.О. свою працю обертає головно на користь хліборобів. У.Н.Д.О. є в своїй програмі та її практичним переведенню впершу чергу партією хліборобською, аграрною. Тому У.Н.Д.О. в своїх змаганнях на чільному місці ставить справу боротьби за варстат праці для хлібороба. Тому є воно за вивласненням всієї великої земельної посілості — приватної і публичної і передачу її малоземельним і безземельним селянам. Вивласнення цих земель має наступити без викупу, бо, як нас історія учить, походять вони головним чином з рабунку на українським народі. Наші вороги, щоб нас ослабити і підорвати силу основи нашого народу, селянства, старалися і стараються сколонізувати нашу землю чужим елементом. Через те хочуть досягнути двоякуціль: відібрати землю українському народові і відібрати варстат праці українському хліборобові. У.Н.Д.О. бореться проти колонізації наших земель чужинцями і домагається скасування дотеперішньої колонізації. У.Н.Д.О., щоб забезпечити добробут селянства, бореться за творення здорових і самовистачальних господарств. Яке господарство є самовистарчальне, це річ фаховців. Не всюди є однакова почва і не всюди земля є однакова плідюча. Наука агрономії (земледійства) має за завдання означити, де який простір управної землі слід уважати за достаточний до ведення самовистачального господарства.

Для піднесення рільництва домагається У.Н.Д.О. державних допомог і

господарських шкіл. Тому друга точка „Економічно-суспільних справ“ програми У.Н.Д.О. говорить:

„Українське Національно - Демократичне Обєднання бореться: за вивласнення без викупу земель великої посілості та за передачу їх безземельним і малоземельним селянам; за скасування всієї колонізації української землі чужинцями; за творення в рільництві здорових і самовистачальних господарств; за господарську освіту і за державну допомогу в піднесенню рільництва“.

Потреби господарські народу не обмежуються лише на хліборобство. Потрібні є вироби промислові і товари, яких не може доставити місцева продукція. Тому кожний народ плекає і підпирає промисл і торговлю. І наш народ потребує витворів промислу і услуг купецтва. В тій цілі Обєднання стремить до поширення промислу і торгівлі і використання всіх природних багатств української землі. Бореться також згідно з засадами (основами) демократії за перехід всіх великих фабрик і промислових підприємств на власність народу (держави) а також за забезпечення належної винагороди за працю робітників та охорону їх перед влизском.

Поруч великого промислу потрібна нам є торгівля, дрібний промисл і ремесло. В сучасній суспільности на перекир науці соціалізму заспокоює велику частину потреб суспільности дрібний промисл і ремесло. Роля і значіння дрібного промислу і ремесла в суспільности великі, а вони ще більше зростуть, як приноровлять у своїх варстатах поміч електричного мотору (двигуна). Тому У.Н.Д.О. домагається піднесення їхнього розвитку. Домагається також опіки і піддержки для торгівлі. Як партія, що опирає свою будову і силу на затісненню національної солідарности, кладе У.Н.Д.О. велику вагу на поширення і поглиблення кооперативного руху в усіх ділянках господарського життя українського народу, вважаючи, що кооперативна органі-

зація це найкраща форма національної солідарності.

Говорить про це точка 2 і 3 економічно-суспільної програми У.Н.Д.О.

„Українське Національно-Демократичне Об'єднання змагає до поширення промислу на українських землях і використання всіх природних багатств української землі. Партія бореться при тім за перехід великих фабрик і промислових підприємств на власність держави, за забезпечення робітникам належної участі в прибутках з праці, і за законодавчу охорону робітників перед визиском“.

„Українське Національно-Демократичне Об'єднання змагає до піднесення дрібного промислу і ремесла та до розвитку торгівлі. Особливу вагу кладе партія на поширення і поглиблення кооперативного руху в усіх ділянках господарського життя українського народу“.

Осередки торгівлі, промислу і ремесла містяться головню по містах. Міста на нашій національній території є в руках чужинського елемента. Більшість міщан це Поляки, Росіяне, Жиди. Вони по наших містах захопили в свої руки торгівлю, промисл і ремесло і використовують їх на нашу шкоду. Тому У.Н.Д.О. закликає до організованої праці, якої метою є зукраїнізованню міст на нашій землі, до творення в них української більшості дорогого плянового переселювання нашого елемента зі села до міста і дорогою поширення розвитку нашого міщанства.

Сучасні держави обтяжують населення надмірними і несправедливими податками, а найбільше несправедливими є т. зв. податки посередні. — У.Н.Д.О. бореться за справедливий розділ податків і заступлення посередніх і всіх інших податків одним, прогресивно доходним — значить таким, який буде залежним від чистого прибутку податника. Щоб богачі платили відносно до своїх прибутків більші податки, чим бідніші. Про це говорить 4. точка економічно-суспільної програми У.Н.Д.О.

В завершенню будови сили укра-

їнського народу, його станів, професій і верств не забуває У.Н.Д.О. і про культурні справи. Без школи і церкви не може сьогодні жити народ. Шкопадає одиниці і народови велику силу — силу знання, котрої ніякий ворожий наступ не в силі знищити. Віра дає чоловікови і народови світогляд, заспокоює совість, ушляхотнює душу і лучить з Богом. Віра і Церков це великі сили народу. Кожний з нас знає, що значить в наших умовах зміна нашого обряду на латинський. Яке значіння віри в життю народу, найкращим доказом історія Жидів. Вони — розсіяні по цілім світі — завдячують єдино тільки своїй вірі своє існування як народу і свою теперішню національну силу.

Тому У.Н.Д.О. і в справах культурних у третій часті своєї програми голосить:

„Українське Національно-Демократичне Об'єднання обстоює єдину, трудову, українську школу, бореться за національне й моральне дошкільне, шкільне й позашкільне виховання, за вільний доступ до школи для всіх без різниці пола, станів і віри, за тількишній примус у початковій школі, за безплатну науку і за державну допомогу незаможній молоді“.

„Українське Національно-Демократичне Об'єднання обстоює в релігійних справах рівноправність усіх віроісповідань і їх внутрішню самоуправу. Приймаючи засади християнської моралі в основу духового розвитку нації, партія обстоює науку і права греко-католицької церкви в Галичині і православної на інших українських землях“.

Бачимо отже, що програма У.Н.Д.О. є приворовлена до сучасного положення нашого народу і його завдань. Оперта на природних законах кожного народу на самостійність і свободу, мобілізує всі сили народу, щоб збірними зусиллями випровадити його на волю. Мимо тяжких перепон і колід, які стрічає на своїй дорозі, іде послідовно до найвищої мети нації. Працює над організацією всіх верств народу, щоб організацією добути силу, а силою незалежність.

II. ТАКТИКА.

Тактикою політичної партії називаємо загал всіх середників і засобів, якими партія послуговується в здійснюванню своєї програми.

Слово тактика латинського походження. У перше ужито його при хоральнім співі і музиці. Хто співає або грає, цей знає, що це „такт“, і що спів чи гра без такту перемінилиби навіть найкращий музичний твір у „котячу музику“. Підчас великої війни кожний з нас чув і читав про „тактику“ воюючих армій. Говорилося, що пр. німецький генерал Макензен був добрий тактик, значить знав добре науку воєнної „тактики“. У військових школах учать „тактики“, то значить—вчать, як має на боевім фронті поводитись поодинокий жовнір, поодинокий відділ, полководець і ціла армія, щоб досягнути свою ціль—побіду над ворогом. Так само як армія — так само і кожна політична партія і инша суспільна організація, що хоче досягнути свою ціль, мусить вибрати собі і устійнити „свою тактику“.

Є різні способи—уживані і вироблені політичними партіями. Є такі, котрих уживають лише деякі партії, але є й такі, яких уживають всі політичні організації майже без виїмку. До таких засобів належать пр. анкети. Анкетною називаємо запит, звернений до широкого кола людей, котрого цілею є одержання відповіді на якийсь одно, або більше питань. При помочи анкети одержує політична партія вказівки, який є погляд широких мас на якусь справу і на те, як цю справу найхосенійше і найкоротше полагодити. В тій цілі скликаються збори, або висилається письма з запитами, що звуться квестіонарями (квестія—справа). Кожне голосування на зборах є одною з форм такої відповіді на поставлені питання. При помочи „анкети“ одержує політична організація цінні вказівки і матеріялі, що служать до здійснювання її цілей та скріплювання її сили і значіння. Тому обовязком кожного

свідомого горожанина і члена партії є давати точні відповіді на звернені до нього запити і квестіонарі, брати участь у всіх конгресах, зборах, вічах, зїздах і сходинах і там висказувати своє переконання. Обовязком його є також доносити своїй організації, своїм послам і своїй пресі (газеті) про все, що діється в його громаді і має загальне значіння.

Збори, віча і наради мають ще другу ціль: там політична партія не тільки одержує вказівки, що діється в суспільності і життю — але також висказує зібраним своє становище. Пояснює зібраним свою програму, протиставить її програмам инших партій — зєднує собі прихильників або противників. Через те будує свою силу і викриває ворогів. Називаємо таку діяльність пропагандою, як має на цілі виховування суспільности по думці своїх засад і свого світогляду, а агітацією, як ставить собі за ціль зєднати для себе прихильність і поміч в переведенню якогось діла або справи (наприклад—при виборах).

Пропаганду і агітацію веде партія не тільки словом, але й друком. Видає книжки, брошури, часописи, відозви, оголошення і т. п.

Політична організація, котрої варстатом є публичне життя, а предметом діяльности громадські (загальні) справи, мусить старатися, щоби там, де ці публичні справи полагоджуються, мати вплив і силу. Тому старається, щоби мати як найбільше значіння у громаді, в повіті, в краю, в державі. Тому бере живу участь у виборах до законодавчих тіл, попирав обсаду всіх важніших місць у суспільнім життю своїми людьми, а поборює противників.

Залежно від обставин, серед яких приходить політичній організації працювати, означає вона також свою тактику. Наприклад, в Румунії чи в Польщі наш народ не може послугову-

ватися такими середниками, як самі Румуни чи Поляки. Те саме було до війни у Росії. В деяких державах не всі політичні організації є дозволені. От — наприклад — на Угорщині і в Польщі недозволені є партії „комуністичні“. Але і в цих державах є комуністи і ведуть свою політичну працю і організацію. Ведуть її середниками недозволеними, нелегальними, а тактика їх є тайна, конспіративна (скрита перед людським оком). Нелегальна партія ховається перед оком державної влади і її органів (поліції) і не перебиває в средствах. Такою партією була у Росії за царських часів партія комуністів і ця партія працювала так довго в тайні, в підземеллю, доки при помочи перевороту, збройної революції, не добилася до державної влади.

В державах де є заведений демократичний лад, як приміром у Франції або властивій Англії (без домініїв) нема важніших нелегальних партій, бо там народ має спроможність здійснювати свої цілі, хочби найбільш різні від сучасного суспільного устрою, дорогою законною, через парламент. Тільки в державах некультурних, недемократичних і диких існують ще доси і мусять інструвати нелегальні політичні партії.

Є політичні організації, що в своїй тактиці уживають лише чесних і достойних середників, але є і такі, що не перебирають в середниках. Є такі, що для них достоїнство і честь народу є найвисшим наказом — але є й такі, що за гроші продають себе і свій народ. І у нас є такі партії, що за чужі гроші розбивають силу нашого народу, деморалізують його і продають. Це є хрунівські організації. Одні за гроші

ріжних інтернаціональних організацій розбивають і побороють нашу національну солідарність і організацію на користь інтересів наших ворогів, другі, хоч про око удають приятелів національного відродження нашого народу, стараються запрягти наш народ у службу наших ворогів. Такі партії, що послугуються у тактиці недостойними середниками, бувають найчастіше у народів темних, неосвічених і закріпощених.

Українське Національно-Демократичне Об'єднання немає своєї тактики так точно до подробиць зпрецизованої в параграфи як пр. програму, або організаційний статут (устав), але числячися з ріжними змінними обставинами, серед котрих приходиться йому працювати, оставило вибір засобів, при помочи котрих здійснює свою програму своїм найвисшим партійним органам, котрі вибирають одну, або иншу дорогу до послідовного здійснювання програми партії та усталюють свою тактику у формі резолюцій і ухвал. Одначе з огляду на найрізноманітніші можливості політичної праці і політичного положення має У.Н.Д.О. точно означені границі, котрих при виборі тактичних засобів не сміє переступити. Границі ці є означені і в платформі з 11 липня 1925 р. і в самій програмі У.Н.Д.О. В платформі з 11 липня 1925 р. говорить про це точка III, котра звучить:

„На західно-українських землях УНДО свої змагання здійснюватиме всіма доцільними засобами боротьби, в якій не допускається признання правності чужого панування на цих землях“.

Ясніше і ширше є розвинена ця думка в програмі УНДО в другій точці політичної часті програми. Там сказано:

„Українське Національно-Демократичне Об'єднання не визнає ніяких міжнародних актів, що сталися проти волі української нації і допустили до поділу живого організму українського народу та його території між поодинокі чужо-національні держави й ніколи не признає правності чужинного панування на тих землях“.

Щож тут сказано? — Сказано, що У. Н. Д. О. як партія визвольна ніколи не признасть законним поневолення українського народу, ніколи не дасть добровільно своєї згоди на стан, в якому наш народ знаходиться під теперішню пору на своїх землях. Так приміром Німці згодилися недавно добровільно на приналежність Альзатії і Льотарингії до Франції. І хоч Франція дістала ці країни по великій війні на основі договору, котрий Німці підписали з конечности і під примусом програної війни — то однак Французи богато користей признали Німцям, щоби тільки виеднати від них ще раз добровільне признання правовости панування Франції на цих землях. Наведені висше уступи з п'яatformи і програми свідчать, що У. Н. Д. О. у своїй тактиці не може ніколи послуговуватися і не послуговується такими засобами, як признання правности чужого панування на наших землях. Це слід нагадати всім, хто для замилення власного хрунівства посуджує провід У. Н. Д. О., що він запродує народ ворогам, заключаючи з нашими ворогами цього рода угоди.

Для успішнішого ведення своєї політичної праці і в зрозумінні, що тільки в єдности сила, У. Н. Д. О. закликає всі національні українські партії до утворення спільного фронту, як це свідчить 12 резолюція, яку в політичних справах прийняв З'їзд партії дня 19. IX. 1926 р.:

„Народний З'їзд закликає всі національні українські партії до політичної співпраці з Українським Національно-Демократичним Об'єднанням та до спільної боротьби за здійснення найвищої національної мети“.

Але не тільки з українськими, але й з неукраїнськими партіями поневолених народів співпрацює У. Н. Д. О., щоби спільними силами лекше побороти спільного противника. Про це говорить 13 резолюція „в політичних справах“:

„Народний З'їзд доручає Центральному Комітетові Українського Національно-Демократичного Об'єднання та його президії вийти в тісний політичний контакт з ти-

ми поневоленими меншостями в Польщі, що опинилися в положенню, в подібному до нашого в ціли створення одного спільного фронту політичної боротьби...“

До тактики У. Н. Д. О. належить також пропаганда в світі, на міжнародній арені. Тепер такі часи, що навіть сильні народи, що мають свої держави, стараються мати приятелів поза своїми межами. Чехи народ нечисленний, а всеж тепер самостійний, має свою державу. І завдячує свою незалежність — правда — в першу чергу власним силам, але теж і попертю Франції, Англії і Америки. Те саме треба сказати про інші народи, що були поневолені, а тепер є свободні, як пр. Литовці і Поляки. І наш народ, якби в часах від 1917—1919 рр. мав був приятелів між сильними державами світа, то хто зна, чи не оборонивби був своєї держави від напору ворогів. В тій цілі У. Н. Д. О. не забуває про пропаганду своїх ідеалів у світі, обсилає своїми делегатами всі важніші приступні для нас конгреси світа, а також для інформування чужинців про наші справи видає на спілку з іншими поневоленими народами політичний журнал п. н. „Natio“, писаний на 4-ох мовах. Робить також заходи, щоб за кордоном покликати до життя умандатоване представництво. Про це говорить вже уступ п'ятий п'яatformи з 11 липня 1925:

„Як одну з основ нашої організації УНДО. уважає необхідним існування за кордоном умандатованого представництва західно-українських земель, яке в тісному звязку з краєм вестиме політичну акцію на міжнародній арені“.

Бачимо отже, що У. Н. Д. О. має побіч програми також відповідно закрівну, ясно продуману тактику. Має також предвиджену ясну орієнтацію: орієнтується виключно на власні сили, оставляючи вибір своїх союзників і приятелів до слухного часу. Орієнтується на сили всего українського народу і не забуває, що осягнення нашої доконечної мети залежить від розвитку і сили

наших братів на Великій Україні та що наша доля залежить в головній мірі від їхньої долі. Про це говорить девята резолюція „в політичних справах“, котра звучить:

„Народній Зїзд стверджує, що за риським кордоном на українських землях відбуваються в українській радянській державі великі національні здвиги. Там росте національна культура, кріпне національна сила, там нагрівають тепер процеси, що скорше чи пізніше віддадуть на Україні суверенні права всьому українському народові. Український народ під Польщею орієнтується на ту національну силу і на ті національні успіхи, що ростуть над Дніпром“.

Така є тактика У. Н. Д. О., її межі

і напрямні на будуче. А перше всього не треба забувати, що найбільшим і найважнішим засобом тактичним є боротьба. При помочи боротьби здобуло людство свою культуру, осягнуло сучасні форми своєї організації, при помочи боротьби поневолені вибороли собі самостійність, при помочи боротьби слабі стають сильними. І У. Н. Д. О. здійснює право нашого народу на життя і самостійність боротьбою. Бороться всіма можливими і достоїнством народу дозволеними, волею народу означеними, а в життю політичним народів прийнятими і виробленими середниками.

В. ЩУРАТ.

Поход на Жовті Води.

„Respondet Rex“: — — — Quapropter vim vi repellere licet . . .

Grondski: „Historia belli cosaco-polonici“

Вже знявся наш стяг і несеться як страх новим шляхом свободи.

А з брязку стремен бе голос оден:
в поход на Жовті Води!

З нас мирний був люд, що зривався із пут хиба до свого Бога.

Та бачить сам Бог, що досить нам трівог —
тепер Ляхам трівога!

На нашій землі ми рабами були,
були волами в плузі;
Аж в наших руках плуг розприся на прах —
тепер кінець нарузі!

Днесь берло чуже ми замінимо вже
свою булавою.
Хто більше нас всіх натерпівсь від чужих,
той нас веде до бою.

З могильних задум прокидається шум
весняної погоди.

Степ кинувся в рух, бе рукою в округ:
в поход на Жовті Води!

Не наш був покїс, що від наших впав кіс,
і днесь не наш він буде.

Та вже у наш світ не внесе Єзуїт
безкарних слів облуди.

Не наш був і бір, що ждав наших сокир,
і днесь він панським бором.

Та вже нам жінох, та вже нам дочок
не вкине пан у сором.

Як звір наш топїр, як оса коса,
як смерть є їх удари.
Коб тільки огні запалили значні,
а дим застуїть хмарн.

Вже знявся наш стяг і несеться як страх
новим шляхом свободи.

Брати вже нас ждуть. В дорожж, у путь!
в поход на Жовті Води!

Церква в українському народі.

Держава й церква через цілу історію виступали як найважливіші творчі чинники в суспільності. Український народ, якщо маємо на увазі цілу його історію, куди більше мав завдячити церкві, ніж державі. Самостійною державою не довго тішився український народ. А церква ділала на нього через цілу історію — безпереривно. Без пересадки можна сказати, що церква є матірню українського народу. Вона його виховала, вона його зберігала, — тай до нині зберігає.

Історики звичайно не дають ясної відповіді на прецікаве питання: яким способом різні словянські племена стопились в один український народ? Який чинник при тім найбільше заважив? Не тяжка відповідь на таке питання, якби його віднести пр. до Французів. Там держава існувала безнастанно, вже зразу підпала під могутній вплив старинної латинської культури, і ось ті два чинники — латинська культура, яка побивала дикі племена, й тяглість одної держави — витворили французський наріч.

А в нас? Певна річ, що в часах Володимирів Вел. — тому, що держава „Русичів“ була тоді мабуть найбільша в Європі — чи одно словянське племя, що входило в склад держави „Русичів“, радо признавалося до руської національності, як що се слова можна віднести до тодішних часів і поглядів. Алеж частини українського народу від найдавніших часів існували й далеко поза межами держави „Русичів“, як пр. на Угорщині аж по сам Будапешт, у Польщі аж під сам Краків. Зрештою держава в тодішніх часах не була тим, чим є вона нині. Не було державних шкіл у кожному селі, не було загального примусу служення у війську, в державних урядах не „воювали“ державною мовою так, як нині — що більше: тодішній чоловік ані здалека не мав стільки зно-

син з державними урядами, як нині. У всьому тому заступала тоді державу церква. Вона удержувала школи, вона творила культуру, з нею мали безнастанні живі зносини всі вірні — старі й молоді. Одна церква, один обряд, одно письмо, одна церковна мова, яка zarazом стала літературною українською мовою, — ось се стопило різні словянські племена в один український народ. Представники і працівники сеї церкви були в кожному селі, ділали на вірних всюди й безнастанно — від колиски тай до гробової дошки. Тільки муравлинною працею здвинулась будова українського народу. Церковна мова тоді була легко зрозуміла для різних словянських діалектів. Величавий обряд сеї церкви, де вірні беруть у відправах таку саму участь, як священник*), зрозуміла церковна мова, церковна культура, яка легко випромінювала в народ, навчаючи його різних молитов і пісень (як пр. Христос воскрес, Іже Херувими, Слава Отцю...) — ось се було те, що притягало до тої церкви навіть ті сусідні племена, котрі не входили в склад держави „Русичів“. Авжеж церква не обмежується на державні границі, але поширюється з суспільними зносинами, як хвиля на морі: одна хвиля другу родить.

Отже воно дійсно так, що церква виховала український народ. Якби пр. Русичі були приймали християнську віру не з Царгороду, але з Риму, український народ виглядав би нині зовсім инакше. Не було би ані десятої частини з нього... Певна річ, що за давньої Польщі був би мабуть у цілості спольщився. Церква його зберігала! Звісно, що були віки (не часи, але цілі віки!) за давньої Польщі, коли

*) Не так воно в латинників! Там вірні мовчать підчас відправ, бо церковна мова для них незрозуміла (латинська) і взагалі така вже будова сього обряду.

всі, що були письменні в українському народі, говорили й писали по польськи, жили польською культурою. Від Поляків ріжнила їх і з старою „руською“ культурою тай минувшиною вязала їх тільки церква. Так було ще навіть за Австрії в Галичині десь до року 1848 р. Якщо отже вони признавалися Русинами, то тільки з огляду на церкву, бо все инше мали спільне з Поляками. Історичну назву „Русин“ церква нам зберігла й переказала. Є частина українського народу, як пр. Бачванці, що своєю мовою дуже віддалилися від української мови, говорять так само, як частина Словаків. Але що вони „уніяти“ (очевидно: східний обряд тут рішучий), а Словаки римокатолики, то вони почувуються Русинами.

Для широких мас українського народу, що опинилися в чужоплемінних державах, церква й нині є рішучим знаменем їх національності. Простолюддя не знає своєї історії, отже й не може дорожити нею та вязатись нею. А мова? Для простолюддя й мова є „без історії“. Що отже його вяже з його національністю? Можна би відповісти: „хлопський консерва-

тизм“. Так родичі говорили, так себе називали — то і я такий... Правда! Алеж нинішні держави на кожному кроці (в школі, в війську, в урядах...) доцільно й зусильно підважують сей національний „хлопський консерватизм“ у чужоплемінних підданих. А що тут буде протиділати? Часописи, книжки? Простолюддя їх не читає! Збори, віча? Вони рідко можуть бути — й лиш незначна частина народу на них зявиться. Остає одна церква, яка має своїх працівників в кожному селі, яка притягає до себе всіх вірних — старих і молодих, яка безнастанно знаходиться в тісних зносинах з усіма вірними. Тій творчій діяльності ніщо не дорівнює!

Поки отже церква в нашому народі сильно стоїть, поти не маємо причини лякатися за будучність нашого народу.

Але з другого боку: які сліпі ті всі, що не доцінюють значіння церкви в нашому народі, або й воюють проти неї. Відрубують галузь, на якій самі сидять і сповнюється на них приповідка — „кого Бог хоче покарати, тому розум відбере“.

Батько А. Чемберлена (теперішнього англійського міністра заграничних справ) у своєму політичному „Вірую“ сказав:

„Вірю в цю расу, найбільшу з пануючих рас, які колинебудь бачило людство, горду, рішучу, самопевну і вперту, над якою не має влади ані підсоне, ані ніяка зміна умовин, яка — в це не сумніваюся — буде головним

чинником майбутньої історії і цивілізації світа. І вірю в майбутнє цієї імперії, широкої як світ, про яку ніякий Англієць не потрапить говорити без дрощів ентузіязму“.

Коли прийде у нас покоління, що з такою гордістю і з таким захопленням говоритиме про свою націю?

Жіноцтво в суспільному житті.

З усіх явищ нашого суспільного життя останніх років одним з найвідрадініших є жіночий рух.

Жіночий рух? — між старшим громадянством є напевно ще такі, що, памятаючи перші спроби Наталії Кобринської в 80-тих і 90-тих роках та слабкі успіхи її зусиль, вважають і досі жіночий рух за щось штучне, неприродне, а — чого доброго — й шкідливе для суспільности.

Спробуємо вказати на походження цього руху та його ідеологію.

Замінення ручної праці машинами відтяжило жіноцтво від багатьох домашніх занять. Одночасно вироблялося суспільне життя, доконувалися дальші пересунення: розвинулися — шкільництво, інституції суспільної опіки та санітарні заведення; школи, захоронки, діточі садки, шпиталі і клініки — заступили поступово в значній мірі домашню науку і опіку. Тоді й зявилося природне змагання жіноцтва найти собі нові варстат праці, нове поле для вияву енергії. А під впливом ліберальних ідей, які велика французька революція полишила у спадщині XIX-тому століттю, прийшло бажання громадянських і політичних прав.

Кличі французької революції „свобода, рівність, братерство“ — були проголошені тільки для муштин. Жінки зрівнувалися з ними у правах тільки перед ешафотом. З захопленням не-офіток нової віри кинулося тепер жіноцтво в боротьбу за рівноправність. Дорівняти у всьому муштинам — ось що стало кличем жіночого руху.

(В Америці, де машина заступає у найшвидшому темпі працю рук, та де зрівнання у правах всіх людей не стрічає на своєму шляху старих, заско-рузливих устроїв, пануючих династій та

аристократичних родів, жіноцтво вперше проголошує декларацію прав жінки).

Поволі цей стихійний відрух до волі і повноправности, це спрямування енергії на нові шляхи викристалізовує зі себе новий світогляд. Добувши право на освіту (бо щойно під кінець XIX віку дозволено жінкам вчитися у вищих школах) — жінка поширює свій круговид. Вона може, глянувши позад себе, оцінити пройдений шлях. І вона бачить, що даючи почин життю, досі не мала ніякого впливу на його зовнішні умовини, на форми, в яких це життя плыло, на закони, які це життя нормували. Санкціонована державою розпуста, публичне пиянство — і вплив цих язв: полові недуги, нужда, матеріальна руїна — ось що чигало на тих, яким вона давала життя. І жінка забажала повноправности, участі в суспільному життю — вже не тільки в ім'я справедливости, а в ім'я добра людства. Вона зрозуміла своє окреме покликання в суспільстві, яке відповідало би її місії в родині: творити, уздоровлювати, оберігати життя. Від свого впливу на суспільне життя, на людську культуру — почало жіноцтво сподіватися повного, всестороннього розквіту людства.

Перші кроки жіноцтва в політичному життю до світової війни не розвивають цих сподівань. В Австралії, яка одна з перших дала жінкам виборчі права, жіночим ділом було переведення закону про забезпечення старости, закону про плату робітницям, закону про осьмигодинний день праці у пекарнях та и. У Фінляндії перевело жіноцтво закон про заборону продажі алкоголю і таким чином дало почин до відродження і господарського розквіту країни. Після війни жіноцтво тих країн, де воно на-

було політичні права, працює в громадських і державних радах в напрямі удороження життя: бореться з розпустою, алькоголізмом, визиском праці жінок і дітей, дбає про охорону незаконних дітей і т. и.

Спроби Н. Кобринської під кінець мин. століття розбудити жіночий рух у нас — не найшли ще підходячого ґрунту. А всеж таки Кобринська поклала основи під його розвиток, основуючи перші у нас жіночі товариства (перше: „Товариство Руських Жінок“ в Станіславові, основане 1884). Правда, провідниці цих товариств довго не розуміли їхніх справжніх завдань, а по часті й не могли проводити їх в життя серед непідготованого громадянства, і ці товариства проіснували аж до війни майже тільки як гуманітарні та забавові інституції. Та Жіночий Конгрес 1921 р. привернув їм ціль, поставлену їхньою ініціаторкою. — 1921 рік — це у нас час віднови життя по наших громадянських установах. Політичне життя ледви блимає. Відповідно до цього загального стану і жіночий рух має виключно внутрішню-організаційний характер. Виховати жінку до громадянської праці — ось ключ хвили. Справа вихіснування свіжо набутих політичних прав згадується тільки між иншим, відсувається на дальший плян.

В рр. 1924—25 організація жіноцтва поширюється з міст на села. Вона знаходить тут несподівано великий відгомін. Починається скромно з курсів крою та шиття, а на протязі двох років покриває край сітка жіночих кружків (самостійних, при читальнях, „Просвіті“ або при кооперативах), з ріжноманітною програмою діяльності. Відкриваються усякого рода курси, діточі садки, в осени 1925 року починає появлятися місячник „Жіноча Доля“, який з часом переіменується в двотижневик і популярно розроблює програму жіночого руху, поширює

її на села. Курси інструкторок при централі „Союза Українок“ у Львові вишколюють провідниць жіночого руху на села. Таким чином жіночий рух вяжеться що раз більше з ґрунтом, запускає коріння в землю. Поширюється терен діяльності, праця поглиблюється. А при цьому звертається увагу на освідмлення жіноцтва про необхідність використати політичні права. Зацікавлення політикою поміж нашим жіноцтвом зачинається властиво щойно з розписанням громадських виборів. Звідсіль і те, на перший погляд незрозуміле явище: прегарна, одностайна постава жіноцтва в часі виборів з одного боку, і зникаюче число жінок радних — з другого. Ясна річ, жіноцтво не може вже сьогодні відповідно до своєї чисельности обняти в громадських радах відсоткову скількість місць. Таке значне число радних, що стояли досі осторонь політичного життя, відбилосяби на справности тих рад. Всеж мале число радних — жінок не стоїть в ніякому відношенні до загального стану громадянського вироблення нашого жіноцтва, чого свідоцтвом м. и. можуть бути тіж самі вибори. А участь жіноцтва в самоврядних установах має подвійне значіння: 1) в школою політичного виховання і 2) в першим місцем, де жіноцтво має змогу виконати свої завдання в суспільстві. Тому наше жіноцтво повинно витягнути науку з цих виборів і зацікавитися ближче політичним життям.

Над політичним виробленням жіноцтва повинні теж пильно працювати наші політичні партії, а в першу чергу Українське Національно-Демократичне Об'єднання. Це лежить в нашому загальнонаціональному інтересі, щоби українське жіноцтво зробилося активною силою в нашому політичному життю.

З окрема цій справі повинні багато уваги присвятити Повітові Народні Комітети в своїй організаційній і агітаційній діяльності.

Як ми відбудували наше село?

П'ять літ зорганізованої праці.

(З ОПОВІДАнь ГОСПОДАря).

Вернувши з війни.

Я рільник... Маю десять моргів поля. Мій батько мів 25 моргів, а дід ще більше. З покоління в покоління наш варстат праці корчиться, бо ми — українські селяне торгівлю, ремесло, промисл і взагалі всі мійські „фахи“ віддали добровільно „в аренду“ чужинням, а самі топчемося на своїй грядці, доки вона не звужиться аж до тої степені, що треба буде з неї втікати в світ за очі. Мої сусіди: з одного боку чотириморговий господар, а з другого — на невеличкім клаптику землі сидить аж трьох братів. Розуміється, вони не можуть вижити зі свого ґрунту, тому ходять на заробітки.

В селі по більшій частині самі такі господарі, як мої найблизчі сусіди. Ледви кількох має більше поля, ніж я. Значить, я рахуюся вже до богачів, бо не тільки не ходжу до других на роботу, ані фірманками не заробляю, а ще й чужих рук підчас жнив чи в осені до ціпа потрібую. Та чи дійсно я богач, коли з мого господарства тяжко вижити? Тяжко було перед війною, а ще тяжче в перших повонних роках.

Село наше стиснене при річці, під панським двором (так колись за панщини казав дідич будуватися, щоби мати людей близько під оком), тягнеться довгою смугою. За річкою, вдовж села громадські толоки, нібито пасовиська, а за ними трохи громадського ліса, дуже занедбаного.

По другій стороні села орні поля у вузьких нивках — одна поруч другої — на горбовинах та мочарис-

тих долинах на ставищі і довкруги нього, на рівнині в купі панське поле, далі панський ліс. Наша річка крута, час до часу заливає пасовиська і орні поля та нищить людську працю. Найгірше це те, що наші ґрунти майже усі підмоклі і ці на долах і ці на горбах. Громадська дорога буває дуже болотниста, так що люде часто їздять пасовиськами, а як прийдуть зливи а до того мости річка позриває, то взагалі не можна переїхати. До битої дороги, що веде до повітового міста 8 кілометрів. Та доїхати до неї в таких часах з тягаром а то й без тягару, це не мала штука.

Коло церкви коршма з жидом, а в їх в селі ще дві та три склепи — все жидівське. Коваль аж в другому селі, шевці наші — от полатайки. Я жонатий ще з перед війни. В часах війни бував в світі, був в Чехах і в Німеччині, а перед війною в Данії на роботі. Видів чужі села, що виглядають немов місточка, як там селяне мають, видів які мають будинки та господарські знаряди, видів там Ситі гостинці, сильні мости, видів їх високу культуру ґрунтів, молочну расову худобу, видів, що ні чужих купців ні ремісників у них нема, тільки виключно свої, видів їх кооперативні склепи, склади збіжжя, кредитові товариства, народні доми, читальні як палати, а вже велич їх шкіл прямо захоплювала мене. Видів я, що кожний господар має ґрунти свої в купі, що села нескупчені, а розкинені в колонії, що кожний обезпечує свою худобу перед випадками, засіви перед градом, будинки і збіжжя перед пожежею, що батько не тримає усіх синів ля

господарки, але одного дає до ремесла другого до торгівлі, чи до шкіл, а лиш одного, а найбільше двох залишає на господарстві. Дивлячись на те все, я сказав собі: як верну домів, візьмуся до того, щоби наше село зробити подібним до отих цвітучих чужих сіл. По довгих роках воєнного лихоліття я побачив своє село: знищене, ще бідніше, ніж було перед війною. Багато з моїх односельчан не вернуло з війни, їх тіла Бог зна де лежать і не знати, чи хто опікується їх могилами, як ось наше село не дбає за могили тих, що в нашому селі похоронені. В селі багато будинків погоріло, а люде не дістали ніякої підмоги, ніякого відшкодовання, хоча писалося подання і люде вистоявали під урядами. Власними силами мої односельчане відбудовувалися. Старий священик, що читальню будував, набрався в тюрмі недуги і помер; учителя, нашого чоловіка, кинено на Мазури, а на його місце надано Поляка. Цей переіменув школу на польську. Читальню поліція на станицю заняла. Дідич розпарцелював частину ґрунтів, виключно поміж Мазурів — колоністів. А дістали вони на ґрунти і на будинки кредит, а на господарські приладдя і обсів дістали субвенції від влади. Одного з них староство назначило війтом. Ось таким застав я село, як вернув до нього. Настали інші порядки, по правді непорядки! Зачав і я господарити, та думати над цим, як село допровадити до такого стану, який видів я в чужих краях. Найшов других таких, що в світі були та багато навчилися, зговорився з ними і зачали ми працю. Та що крок, перепони. Я згадав вже, що з жадань в справі відшкодовання за воєнні шкоди нічого не вийшло, також квітки на гроші за чинитьби для військ лишилися в руках без значіння, таке саме вийшло з воєнними позичками, що то Австрія підчас війни розписувала, що більше, як в Польщі зачала падати польська валюта, то дійшло до того, що не лиш усі австрійські корони та царські рублі і німецькі мар-

ки, призирані людьми за свої плоди, зробилися безвартісним папером, на те саме стали сходити й польські марки! Колиж в 1924 році переіменено польські марки на „золоті“, в той спосіб, що за один мільон вісімсот тисяч марок назначено один золотий, кожний, хто такі гроші мав, став нараз нуждарем. Усі фонди громадські, сиротинські, вдовичі і всі інші зникли як камфора. Не стратив хиба той, що їх немав, або мав лиш поле, заховав худобину чи инше добро. У нас багато людей іздило перед війною на роботи до Прус, або до Америки. Тепер немож нікуди їхати, а в селі нема роботи, бо двір в більшості розпарцелюваний між Мазурів, а двірська горільня слабо йде, бо люде, немаючи гроша, менше пють. По містах також майже нема заробітків, бо там ніхто нічо не будує, стоять пусто цегольні, столярські, слюсарські та інші вартати ледви дихають, до роботи нікого не потребують. Тому в селі тіснота, аж ляк бере.

До цього прилучилися ще дальші нещастя. До 1924 року польська влада не допускала до продажі збіжжя за границю, тож воно було так тане, що робота на полі не оплачувалася, а що прийшлося рільникові купити, було в десятеро дорожче. До того ще росли тягарі податкові і багато інших височених оплат. Наші люде не були в силі здобути гроша на ці драчки з плодів, отже багатьом доводилося випродувати корови, свині чи инше добро, або задовжуватися на лихварські проценти, щоби добро на ліцитаціях не пропадало. Колись за Австрії мож було позичити на чотири відсотки на рік, а тепер прийшлося платити 4%, а то й більше за місяць. А вже як прийшов неврожай в 1924 році, село збідніло цілком. Не дуже ліпші були врожаї в 1925 році, бо зливи спричинили великі шкоди. От така доля нашого села. Люде стали опускати руки. А всеж... Нема такого положення, щоби не було виходу з нього. Байдужність у наших людей лиш позірна. У них є жажда до ліп-

шого є охота до боротьби за кращу долю. Гурток моїх однодумців взявся зразу до роботи.

Наші перші кроки на кооперативному полі.

Перше, що ми собі і людям обрахували, це торги. Як ми обрахували, щоби зі села вивозимо, а що довозимо, то вийшло, що наші торги за рік виносять понад мільон золотих. Коли хтось заробляє на нас при торгах лиш 5 відсотків, то це дає п'ядесят тисячів зарібку. А ми переконалися, що на деяких товарах заробіток йде не на 5, а 50 а то і 100 відсотків. З цього живуть не наші люде, а три коршмарі, три склепарі, та ще й в місті маса купців, і всі вони не наші а чужі, що нам за годовання їх і слова доброго не буде.

Ми постановили взяти цю торгівлю в наші руки. Та куди господареві до торгівлі! Годі кидати господарку і закладати sklep, чи братися до торгівлі без грошей, хиба поле продави. А цього господар не зробить, бо це його прадідний варстат. Та на це найшлася рада. Ми постановили заложити кооперативний sklep. Кількох нас перичитало докладно закон про кооперативи. Він є в збірнику законів з 29. жовтня 1920 р. Це розяснило нам очі, ми довідалися, які є законні постанови для кооператив взагалі. Кооператива мусить мати статут, себто приписи, як має поступати, а суд торговельний має їх затвердити. Ми написали до Ревізійного Союзу Українських Кооператив (у Львові вул. Словацького 14) по статуті і по поучення як заснувати кооперативу. Поучення прийшли так докладні, що вже легко було, придержуючись їх, заложити спілку. Бо вже не така велика штука скликати основуючі збори, записати в реєстровому суді, зголосити до староства, до уряду акциз і монополів, подбати про промислове свідоцтво і т. д. Де инде була головна трудність. А саме: найтяжче переконати людей про хосенність кооперативи, про її матеріальну і моральну користь. Але

і це по якомусь часі вдалося нам; а за якийсь час наша кооператива, поки що у винаймленій, не своїй хаті, зачала напrawdę гарно розвиватися.

Нам робили пакости жидівські склепарі. Вони опустили товари значно танше, щоби нас побороти. І на цьому вже громадяне зискали. Та ми, беручи товари в нашому повітовому Союзі Кооператив, якось витримували конкуренцію. Склепарі мали людей в руках, бо вже й давніше, а тимбільш тепер давали на борг. З цим була не мала біда, бо ми не могли на борг давати. Та ми зробили інакше. Ми заложили другу кооперативу — кредитову, по вказівкам Центро-банку у Львові (Ринок 10). Хто мав зайвий гріш, складав на відсотки до цієї кооперативи. Зложила й церква й громада, зложили й наші американські емігранти на вкладку і кооператива стала давати своїм членам дрібні позички. Допроварила до того, що кожний господар, що був винен за товари нашим сільським коршмарам і крамарям, затагав позичку в кооперативі і віддавав довг. Так видобулися з їх рук помалу усі громадяне. Жиди пробували пустити товари ще танше, та зачали тратити, отже позивали по двох роках боротьби з кооперативою і кредитовою касою свої skleпи і перенеслися до міста. А ми оснували на кінці села філію кооперативи.

Викурюємо коршми!

Тепер взялися ми до коршем. З ними не легка була справа, бо наш чоловік любить випити. Та як взяти під увагу, що нині виріб літри спиритусу коштує 70 грошів, а купити літру спиритусу коштує в дрібній продажі 13 золотих, при чому розпущена горілка куди більше, то годі нам пити і чужинцям заробітки давати. Сам тільки державний скарб заробив на, алькоголю в 1926 році коло 215 мільонів золотих. А скільки заробили на цьому власники горілень і броварів, скільки урядники, гуртівники та коршмарі — це друге питання. Хто все це оплачує? Наш чоловік... Це представляли

ми нашим господарям і всі рішили визбутися коршем. Ми вичитали закони з 1920 р. ч. 37. поз. 220 і ч. 98 поз. 650. з 23. квітня 1920. Ці закони кажуть, що продаж всякого рода кріпких напиктків, таких, що мають силу вище як 2½%, в громаді заборонається, коли при загальному голосуванню дві третини управнених до голосування громадян села висловляться за таку заборону; громадська рада або переводить голосування з власного почину, або на письмненне жадання бодай одної десятої частини управнених до голосування. Приняту цим голосуванням заборону уряд громадський має негайно переслати до староства, до скарбового уряду акциз і монополів та до повітового виділу, а одночасно оголосити цю ухвалу в громаді прийнятим в ній способом. Коли ухвалу доручено на письмі староству і акцизовому урядові бодай на два місяці перед кінцем календарного року, то заборона входить в силу від 1. січня слідующего року.

Ми вичитали в законах ще одно, а саме: коршма, чи инше місце спіритусових напиктків мусить бути віддалене від церкри чи костела бодай на 300 метрів на селі, а 100 м в місті, а так само від школи, суду, фабрики з 50 робітниками, залізничої стації і пр. Де є менша віддаль, має право кожний мешканець села, сам чи збірно, кооператива, читальня, кружок „Сільського Господаря“ — внести до староства жадання, щоби шинкареві відібрано концесію (Арт. 6 тий закона з 23. квітня 1922. (В. з. д. ч. 37 поз. 210).

А що наш один шинкар мав коршму за близько церкви, ми його легко позбулися, бо хоть його сильні міра попирали, то ми рекурсами виграли. Тяжче прийшло з другими коршма-рями. Виною був і наказний війт, що не хотів скликати зборів, потім як збори відбулися, нехотів підписати; винуваті і деякі газди, з якими шинкар знався та впливав на них. „Якжеж це так? — говорили люде — наш чоловік потребує часом випити“. Ми й на цих „випитників“ найшли раду. Міністерство скарбу видало обіжник

дня 31. грудня 1926. ч. 20902/А., який є надрукований в урядовім дневнику цьогож міністерства ч. 9. позиція 106 з 1927 року, в якому сказано, що пивом низькопроцентовим — то є до 2½% кріпкості — вільно кожному торгувати без концесії. Тож наша кооператива для тих, що хочуть конче пити, запровадила продажу такого пива, а до того ще читальня „Прогресу“ завела у себе для читальняників чай. Тай ще одно у нас заведено.

У нас є пасічники, що продають мід. В 7. і 8. числі часопису „Сільський Господар“ вичитали ми, як з меду робити питні меди, що то колись на цілій Україні славні були. Найшовся один з пасічників, охочий до фабрикації меду, а меди йому вдавалися так добрі, а до того й кріпкі, що люде липли до них як мухи. Кооператива взялася і цими медовими напоями торгувати, Люде стали горілку геть покидати. Мід ліпший і куди танший. Ще одно зачав я таки сам. У нас є багато овочів. Нераз гниють, бо купити нема кому. Я нераз, будучи в полоні на Україні, бачив, як багато пють там овочевих вин, як селяне їх фабрикують. Взявся і я до виробу овочевих вин, а що в нас є сливові дерева, до виробу повил та мармоляди. З початку не йшло, а потім я вже виробляв такі вина, що годі було пізнати чи то вино з винограду, чи з овочів. І цим зачала тогорвати наша кооператива. Внедовзі намножилося в нас багато продуцентів вина і медів, так що нині продаємо вже й до міст і маємо заробітки. Трафилася нам при цьому немила пригода. Виріб овочевих вин чи медів підлягає оподаткованню. Не оподатковується лиш тоді, як призначено його для власного вжитку а не на продаж і то в кількості не більше як 50 літрів річно. Висота податку виносить 20 ірошів від літра, як напій має 4% алькоголю, а як напикток має вищий відсоток алькоголю, то податок виносить 2 зл. від літри, чи там 1 зл. від півлітрової фляшки. Треба на фляшку дати бандеролію з написом, що податок заплачений, а бандеролію купується в скар-

бовій касі. Цього ніхто з нас не знав, тож незголосили ми себе до скарбового уряду акциз і монополів та не викупили патенту.

За це наразилися ми на великі карі з боку уряду, (а вони славні зі стягання кар!), Однак ми вироблюємо і меди і вино далі, повикуплявши патенти. З часом люде стали відвертатися від коршем що раз більше. Ухва-ла внесена до влади в справі скасування коршем, довго ждала на полагодження, а тимчасом шинкарі, тра-тячи покупців горілки, тратили й тра-тили, аж напослід один за другим мусіли позамикати коршми. Щойно після їхнього виїзду зі села прийшло також зі староства повідомлення, що годиться на скасування коршем. Та їх вже не було, бо солідарність лю-дей зробила своє скорше, як паперо-вий закон.

Так визбулося наше село чужих купців і коршем, а по наших обрахункам громадяне зменшили свої ви-датки на горівку і на виживлення коршмарів та склепарів квоту невелику, бо коло 200.000 золотих річно. Це лишилося в руках наших людей. Наша кооперація гарно розвинулася, а її обороти зросли на квоту понад 300.000 золотих річно.

Однак, як вже сказано, торги цілої громади виносять понад мільон, бо продають люде ще збіжжа, коні, ко-рови і иншу всячину чужим купцям, а купують також всячину в місті у чужих купців. А де наші? Чи ми такі багаті, щоби чужим пхати заробітки в руки і їх утримувати, тоді як ба-гато наших людей по селах і містах не в силі найти яку роботу. Лихо не нате, щоби бідні стогнали, але щоби його побороли. Та не так легко зра-зу вхопити всю торгівлю в свої руки. Кооператива наша зачала торгувати яйцями, збіжжам. Йшло поволі, бо тяжко звикнути нашому чоловікові до того, що свої можуть також бути купцями. Наші люде від віків звикли до чужих купців, а своїх не виділи. Тут вже треба було людей освідоми-

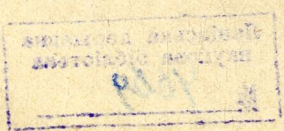
ти. Отже виринула справа освітна. Ми взялися за відбудову читальні.

Читальня „Просвіти“.

Була вже в нас читальня, та буди-нок зайнятий, статuti і книжки з пе-ред війни пропали, виділові — одні по-мерли, другі не дбали, газети ніхто не замовляв і не читав. Ми створили освітний кружок. Написали до „Про-світи“ у Львові Ринок 10 за пояснен-нями, як відновити читальню, а вне-довзі вже відбулися загальні збори і читальня готова. З членських уділів заперенумерували ми газети: „Свободу“, „Український Голос“, „Новий Час“, „Сільський Господар“, „Народню Про-світу“, „Господарсько-Кооперативний Часопис“, „Українську Громаду“, „На-варті“, „Світ дитини“, „Літературно-науковий Вістник“ і т. д. В читальні зачали улаштувати забави для молодших і представлення (в stodолі одного су-сіда). Доходи стали більшати. Ми оснували бібліотеку. Люде зачали що-раз більше читати. Ми що вечера сходилися та обговорювали, як взяти торгівлю плодами цілого села в свої руки, як піднести наше господарство, наші варстати праці, щоби вони більше плодів давали.

Наші розмови про управу землі.

Вже перед тим читав я дещо та видів дещо. Аж ось впадає мені в ру-ки стаття в газеті про господарність і працьовитість китайського народу, що живе далеко на сході в Азії. В цій статті під заголовком „Китай взірцем для нашого рільництва“ ви-читав я таке: Один французький консуль перебув довші літа на студіях в Ки-таю і там приглядався рільництву та рільникам. Рільне населення живе там в четверо густіше, як в нас. Рільни-цтво є для нього народнім варстатом праці, основою його життя. Кожний рільник це незрівняний майстер в то-му, щоби збільшити плодovitість землі і втримати на висоті. З голих скал стають під його рукою грядки

з дорогими цвітами і овочами. Цілий Китай — це один город. Китайський рільник віддає землі всьо, що у неї позичив, навіть воду. Від тисячів літ були там учителі господарства, які голосили: не марнуй ні пяди землі, віддай їй воду, гній, сонце, все те, що ти їй забрав, а вона тебе виживить. Нині не знайдете там найменшого кутка землі не використаного, бо народ навчився думати, порівнювати, розважати.

В Китаю найбільший рільник має до 15 моргів, більших нема. Подавляюча більшість, це до двохморгові господарі. Як раз ця густота населення примусила китайське селянство видобувати з землі як найбільше. І диво. Рільник, що має 5 гектарів (9 моргів) ґрунту, витягає плодів на 5 до 6 тисячів золотих, так що з гектара вийде плодів на тисячу золотих. Цю кількість поживи зі землі здобуває густе населення лиш дбайливою управою, великанським наводнюванням і вмілим ходженням коло ростин. Кожний корчик жита, рижу чи чого там виплеканий оком і рукою рільника. Ось — наприклад — один китайський рільник збирав з двох гектарів (3½ моргів) 9910 кілограмів рижу, 2100 кг. збіжжя, 1604 кг. чаю, 300 кг. бобу, 160 кг. кукурудзи, 291 кг. оливи, 180 кг. гречки, 230 кг. цукру з троці цукрової, 180 кг. тютюну, 9.600 кг. бураків, 15.000 кг. капуста, 9.720 кг. конюшини, 1095 кг. макухів, до того ще пашу зі сої, троці цукрової та соломи з рижу і збіжжя. Чисте збіжжя з гектара дасть йому 60 гектолітрів, а з одного зерна до 60 колосків, бараболі гноєні попелом і кільчені перед садженням дають 15 кратний збір, то є з одного засадженого кірця 15 кірців. Така великанська і різнородна якість плодів прямо подиву гідна. А це осягає китайський рільник тим, що він кожную ростинку з окрема плекає, додає поживи, повітря, сонця, води і гною. Відходи людські це найважливіший гній, який в Європі йде в потоки, ріки а далі в море, а європейці й не подумают, що нині дорогу поживу для ростин

марно викидають, а на її місце мусять купувати штучні гної. Змішування відходів з землею і ростинами ще хоронить здоров'я, бо инакше серед такої густоти населення та ізза нечистоти хвороби десяткувалиби його. Тому що води і гноїв має ростина подостатком, нема ніколи мови про облоги. Ґрунт використовується за літо кількома наворотами, далеко краще, як в нас найкращі городи. Наш рільник, наслідуючи ці способи, мігби збільшити доходи з землі в десятеро, а то й в пятайцяттеро. А ось в Європі є також вже практичні висліди такої роботи. Рільник А. Крумгольц під Лінцом в Австрії через управу рілі китайським способом, допровадив до того, що осягає збіжжя сто сотнарів метричних з морга. Читаєш і очам своїм не віриш, чи це можливе, а як можливе, то і наші дрібні рільники, майже позбавлені законом про земельну реформу, ухваленим в польському соймі дня 28 грудня 1925 року, прав набувати у дідичів землю, можуть мати многократно більші збори з власних ґрунтів і з худоби, навіть як влада обтяжує їх тягарями, коли будуть вчитися господарити на своїх ґрунтах, коли не будуть марнувати гною, гноївки, відходів, попелу, коли возьмуться до компостовання ґрунтів. Значить, і у нас може в нинішніх тяжких часах зацвісти сільське господарство, добробут, можуть тисячі безробітних і голодних дістати роботу і хліб.

Це читав я людям в читальні, в кооперативі, над цим говорили ми під церквою, в господарських нарадах. Усі ми дивувалися, багатого не хотіло вірити. Та всетаки усі ми сказали, що в нас зле господариться, треба ліпше.

Від слова до діла!

З наших нарад вийшло одно ще товариство. Ми постановили відновити кружок т-ва „Сільського Господаря“, який вже був у нас перед війною і в часі війни був, та лиш военні події по розпаді Австрії його діяльність при-

пинили. Тепер мавби на ново занятися справами громадян і цілого села. В тій цілі звернулися ми до головного Товариства „Сільський Господар“ у Львові, вул. Зіморевича ч. 20., за порадою, як його відновити. На це одержали ми з Централі „С. Г.“ докладне поучення. Зійшлися по думці цих поучень свідоміші наші господарі і відбули звичайні річні Загальні Збори Кружка, на яких ми по обговоренню цілей і завдань „Сільського Господаря“ постановили доложити всяких зусиль, щоби оживити наш Кружок, вибрали нову Раду Кружка, зібрали по одному золотому членської вкладки від всіх учасників зборів і перед упливом трьох днів повідомили ми про це старство. Письма до старства не треба остемпльовувати.

Про скликання Загальних Зборів Кружка в цілі його віднови ми наперед не повідомляли старства, бо польський закон з 3-го квітня 1925 р. Ч. Д. З. Р. П. П. 43. з 30. квітня 1925. р. поз. 297. зніс в 5-тім артикулі постанову §. 15-го австрійського закона про товариства з 15. листопада 1867. р. Ч. В. З. Д. 134., на основі якої у права товариства обов'язана була бодай на 24 години повідомити наперед адміністраційну владу про збори. Крім поучення про віднову нашого Кружка ми одержали з Централі „С. Г.“ також друге поучення „Як оснувати Кружок“. Як виходить з цього другого поучення, Кружок „С. Г.“ можна заложити в кожній громаді, де буде до цього охочих бодай 10 людей, які мають підписати готове переслане з Централі „С. Г.“ подання до воевідства, і підписане відіслати до сеї Філії „С. Г.“, в якій окрузі відносна громада знаходиться. Філія потверджує уміщену на подання клявузулю, стверджуючи, що вона на заложення Кружка в її окрузі годиться. Подання відсилає Філія до Централі Т-ва, яка долучує до подання 5 примірників статуту і по реєстрованню наміченого заложення Кружка у себе пересилає подання до воевідства.

Ми одначе не потребували кори-

стати з цього другого поучення, бо в нас був Кружок оснований ще перед війною.

Старство прийняло до відома зголошений вибір Кружкової Ради і ми приступили до праці. Найперше подбали ми про льокаль, де моглиби члени Кружка сходитися, закупили усі господарські книжки Бібліотеки „Сільського Господаря“ та багато інших господарських книжок і на кожних наших недільних чи святочних сходинах обговорювали всі наші господарські справи та потреби.

Молочарська Спілка.

Першою справою, яку вирішив наш Кружок „Сільського Господаря“, було оснування в нашому селі кооперативної молочарні.

В сусідних селах були вже молочарські кооперативи, а в нас ні. Ми виділи, що там люде продають молоко до молочарні на масло і з молочарні що місяця гроші мають а в нас ні. Тому й ми постановили заложити в себе кооперативну молочарню. В цій справі написали ми до управи „Масло-союза“ в Стрию (нині у Львові вул. Костюшка 1а), щоби також нас повчили. Від них дістали ми статут молочарської спілки і поучення, як її оснувати. З поучень довідалися ми таке:

1. *Технічні умовини*: Щоби спілка йшла добре, мусять мати денно найменше 1000 лт. молока в літі, а 400—600 лт. в зимі. Кожний член доставець повинен при оснуванні кооперативи зложити найменше зл. 10.— на уділ, при чім є потрібний молочарський капітал на закупню молочарського приладдя.

Таке приладдя, машини, при засновуванні молочарні коштуватиме нині около 350.— зм. дол. До перерібки молока є потрібне приміщення, що складається найменше з 2-х кімнат (одна на відбір молока, а друга на виріб масла), які мусять бути відповідно уладжені. Крім цього є потрібна обов'язково простора, чиста і воздушна пивниця, ледівня, до якої за-

здаlegід вже в зимі треба постаратися о лід та чиста і здорова вода-криниця. Молочар мусить мати укінчениу молочарську школу, або курс з довшою молочарською практикою. Якщо кооператива не має такого молочаря на місци, може за посередництвом „Маслосоюза“ старитися о абсолювента молочарської школи. Місцевий молочар мусить виказатися довшою практикою-знанням, а крім цього укінчити молочарський курс при Союзі. Такий курс відбувається у нас що року зимою. Якщо кооператива не буде мати повисших даних і не буде звертати на них уваги, то не буде здатна до життя. Масло мусить бути вироблене після всіх вказівок поданих Союзом а тоді буде першої якости.

2. *Організаційні умовини:* Кооператива стає членом Молочарського Союзу. При вступленню в члени кооператива подає свій маєтковий стан з точним означенням, що всі вище виказані умови до життєздатности має. Вплачує до Союзу вписове зл. 10.— і уділ, який виносить зл. 50.— Половина уділу мусить бути вплачена зараз, а друга половина найдалше до пів року від дня приступлення. Кооператива мусить бути обовязково членом Союзу Ревізійного Українських Кооператив. Як член Союзу, підчинюється кооператива усім його зарядженням та зобовязується все вироблене масло збувати через Молочарський Союз.

При основанню молочарської кооперативи скликується основательні збори загальні, приймається постановений і прочитаний статут. Принятий і підписаний членами оснудателями статут враз з протоколом (і його відписами) загальних зборів має бути висланий—один до Ревізійного Союзу, три до торговельного суду, один до Молочарського Союзу, а один задержує кооператива собі. Точні вказівки, як рівнож і статуту одержить кооператива від Ревізійного Союзу і туди треба по них звертатися. Кооперативам, які мають усі дані до основання молочарні, Союз доставляє машини на сплати, але одна третя

належитости має бути заплачена зараз при замовленню.

Ми дістали також вказівки в справі заложення районової молочарні, то є такої, що до неї належать молочарні сусідних близьких сіл і вони перероблюють молоко лиш на сметанку і відсилають до районової, а вона вироблює масло. В районовій молочарні мусять бути три кімнати, а то: на відбір молока, виріб масла і на канцелярію.

Обовязкові є пивниця і ледівня та добра вода (криниця).

Машини:

	Амер. дол
Кружлівка на 600 лт. . .	163.—
1 підогрівач до молока . . .	56.—
Комбінована масничка . . .	280.—
Апарат Гербера на 16 прібок . . .	45.—
10 сто-літрових баняків . . .	90.—
8 транспортівок по 30 лт. . .	72.—
1 мірник на 15 лт.	5.—
1 сито до масла	0.70
2 тепломіри	1.20
1 форма до масла „М С.“ . . .	2.—
4 книги молочарські	3.—
Книжечки доставки молока по . . .	0.03
Фарба до масла 1 лт.	2.50
Пергаміновий папір 1 кт. . . .	0.60
Сірковий квас 1 кт.	0.20
Олива 1 кт.	0.10
Двохроман потасу	0.80
Пробівки (флящинки)	0.05
Лопатки до машин	0.20

ПЕРЗОНАЛ:

Технік молочарський, з платнею до зл.	150.—
2 робітники помічники, денно по зл.	150
1 книговедець, платня після умови.	
1 організатор на район, платня після умови.	

Урядження:

Філії (стації сметанкової)

	Амер. дол.
1 кружлівка на 300 літрів . . .	102.—
1 мірник „ 75 „	5.—
2 коновки „ 30 „	18.—
1 тепломір до молока	0.60
1 книжка доставки молока . . .	0.20

1 котел зі звичайної бляхи після місцевих цін.

Пробівки (фляцинки) до молока стільки, скільки доставців.

Це кошти зв'язані з властивим оснуванням районної молочної. Ми не в силі були вступити відразу до оснування такої молочної і приневолені були зачати зі звичайної, хоча урядження районної молочної враз з філіями можна дістати в „Маслосоюз“ на сплати на 1—1½ року.

Це тому, бо хоча ми й знали, що районна ліпша, то ми боялися. Нині жалуємо цього, та пропало. Наша молочної розвинулася до року прегарно, так як кооперативний склеп. Треба було конче поширити молочної на сусідні села і від них відбирати молоко, бо вони за малі, щоби в себе мати самостійну молочної, а чим менша молочної, тим кошти виробу більші, а масло вироблюване в них гірше, бо годі заховати належну чистоту, годі мати цементові підлоги в хаті, годі мати всі прилади, та фахового, вишколеного молочаря. Нам по році було вже у винаймленій хаті за тісно. Впрочім усі наші товариства були тепер у винаймлених хатах.

Тому виділ кружка „Сільського Господаря“ скликав виділових усіх наших товариств на нараду, чи не збудувати наш „Народній Дім“, щось так як це є по містах.

Будова „Народнього Дому“.

Чи повірите, що в зимі ми ухвалили, в зимі від одного господаря ґрунт купили, на весну зачали матеріял звозити і до осені вже нам збудували по плянам українського архітекта величавий будинок село окрасував?! Коштував чимало гроша і труду. І обі кооперативи зі своїх доходів багато причинилися, і наші браття з Америки (емігранти з нашого села) дещо прислали, а роботи (звезення матер'ялів і пр.) виконали ми збірними силами. Отворення було величаве, бо і гостей було повно зі сусідніх гро-

мад і з міст і Лугові і Сокільські товариства прибули з околиць і священики з богослуженням, а хор наш, окраса села аж душу радував. Вислід нашої праці „Народній Дім“ став не лиш окрасою села, але й прибіжищем для всіх установ, а передусім для районної молочної. Ми розрослися.

Справа сільсько-господарської освіти.

Та чим далі в ліс, тим більше дров. Перед нами виростали нові і нові справи, які треба було зачинати. Нам найважніше було двигнення хліборобства. Китайське рільництво мали ми все на думці. Але як? Тут показався брак знання у нас. Я видів багато всяких народів, та все таки найспосібнішим, найпрацьовитим і найменше вимагаючим є наш народ. Дивне, що як наш емігрант опиниться в Америці, то зараз переминюється його душа, він став енергійним, підприємчивим, оборотним, зачинає працювати інакше, як дома, будяться в ньому нові сили: якби по якомусь сні тяжким, змисл до заробітку, став ошадним, передбачуючим, виїмково роботящим. А в старім краю ні. Чому? Бо там він бачить, як другі працюють, а тут він не має таких прикладів, не має нікого, щоби порадив йому, не має рільничого знання. Там він добре зїсть що дня, а в нас голодує. Треба старатися, щоби знання — науку йому дати і голод усунути. Треба школи і хліба, треба наших вишколених людей, щоби вони наші установи провадили, які вже є, та щоби закладали необхідні інші установи. Візьмім господарські школи. Є в Польщі сто кількадесят господарських шкіл польських, державних і приватних, а в нас одна однісінька приватна в Милованню. Закон з дня 9 липня 1920 р. та розпорядок міністерства рільництва з 7. вересня 1923 р. кажуть, що в кожному повіті мають бути до 1940 року дві однорічні господарські школи, одна мужеська а одна жіноча, для вишколення селян господарстві. Їх мають закладати ра-

ди повітові, а підпомагати держава, однак можуть також закладати такі школи приватні установи. Ми вже наперед можемо бути певні, що школи ці, будовані за наші, гроші будуть польськими, а в них вчити муть не так, як нам треба. Наука — це окуляри для того, хто добре не видить. Який кольор шкла в окулярах, такий нам світ виглядає. Нам треба окулярів зі склом чистим, прозорим, щоби видіти через них світ правдивим, таким, яким він є. Тож треба нам самим собі окуляри купувати, а не щоби хтось чужий їх нам закладав. Нам треба наших, українських шкіл. Над цим ми в селі нераз роздумували.

Треба, щоби наш чоловік нас подарити звив, щоби практично на на місці, на полі, в стайні, в городі ми при його допомозі і під його доглядом цю науку перепроваджували, та щоби він допомагав нам, як маємо собі організовано помагати.

Чого навчив нас наш агроном.

Ми всі згуртовані в кружку „Сільського Господаря“ постановили прийняти до села агронома, щоби звив нас господарити, так, як вчить учитель в школі дітей освіти, а в церкві священник слова Божого. З грошевою допомогою прийшли нам наші кооперативи, кружок Сіль. Господаря, читальня „Просвіти“, громадський уряд і церковна каса. І вневдовзі ми мали у себе агронома. Перше, до чого він взявся, це піднесення годівлі худоби. Молоко завдяки молочарні зачало давати людям такі приходи, що худоба, паша, стали поплатнішими, як збіжжя. Кожний з нас розумів щораз більше, що треба нам братися до добору молочних коров, до поправи сіножатей і пасовищ, до поширення пашних ростин на полях на місце збіжжя, що треба купити до села бодай одного доброго розплідника. Купила його при допомозі нашого агронома наша молочарська спілка, яка в додатку виходила ще субвенцію з повітової ради.

Та не в цьому ще діло, а в чому иншому. Агроном звернув нам зразу увагу що в годівельно-молочарській господарці в нас недоцінюють значіння *контролі молочности* коров, а така контроля має чи не найбільше значіння в піднесенню поплатности годівлі.

В контролі ходить о те, щоби господар знав, чи паша, яку він дає коровам, добра на молоко, чи ні, чи корови можуть дану пашу добре переробити на молоко є чи ні, та чи молоко здобує з даної паші оплачує пашу і всі труди коло годівлі, та яку дає надвижку в доходах. Корова це машина — говорив він — а більш нічого. Як машина недобра, чи ні, її праця недобра, але як машину не смаруємо, то і добра машина скоро попсується. Треба мати добру корову-машину і треба її добре годувати. А як, це скаже переводжувана контроля. За порадою агронома господарі злучилися в спілку для контролі молочности коров, а агроном став контрольором молочности коров і поплатности кормлення. Він вже добре знав, від якої паші і від якої кількості повинні давати корови найбільше молока, тож ми годували так, як нам він порадив. А він лиш контролював та записував собі, котра з наших коров спосібніща дати при такій самій паші більше молока та товстішого. По році таких рахунків показалися просто дивні числа. Деякі наші корови давали на рік по 1000 літрів, а деякі понад 3000 при тій самій паші. Значить, одні лиш марнували пашу, а другі давали великі доходи. Різниця в цінах паші і молока, які агроном обрахував, била просто в очі, що нема змислу тримати нездари, а тим менше: приховок від них. Це спонукало, що наше село просто розбігалось по сусідніх селах за кращими телятами, а свої випродували, деякі спроваджували расові телята й корови з чужих країн. Хтож мав добру корову, то телята від неї за ніяку ціну не продавав. Нині наше село пишається самими найкращими коровами, а кількість молока в молочарні майже в триє побільшилася.

Аж тепер ми зрозуміли, чому в Данії, що сталася клясичним прикладом молочного господарства, вже від десятиків літ переводять контроль молочности над усіма коровами, чому за нею пішла Німеччина, Чехи, а стидно стало що наші рільники того не роблять, аж наше село перше має спілку контролю молочности. Тепер знаємо, чому там є корови такі, що навіть дають 5000 літрів молока в році, а в нас такі, що ледво до 800 дотягають.

Поплатність коров казала нам купувати макухи та другі ядерні паші, бо це нам оплачувалося. Тож не диво, що мимоволі згодилися ми з нашим агрономом, що нам треба взятися до поправи неужитків, до відновлення мокрих пасовищ і сіножатей, та до відводнення мокрих орних ґрунтів.

Як перевели ми відводнення і що це дало нам?

В часописі „Сільський Господар“ за рік 1926 і 1927 вичитували ми статті про це, як оплачувалося відводнення в других селах, дізналисями, що банк рільний дає на відводнення ґрунтів довготермінові позички на низькі відсотки. Взялися ми і до цього. Взялися тим більш, що деякі проби в нас на малих кусниках ґрунтів виказали, як сильно піднеслися трави на тих лугах та полях, які висушено ровами. А дренами відводнити орні ґрунти дається так, що ровів не буде. Обраховано, що в Польщі треба відводнити 17 мільйонів гектарів, в тому 10 і пів мільйонів орних ґрунтів, 5 мільйонів сіножатей і пасовищ і понад мільйон неужитків. До тепер відводнено вже 738.798 гектарів, але лиш польських земель, а українські майже нетикані. Якраз українські землі є дуже плодотвірні, та ізза мочаристого ґрунту в майже безвартісні. Як велике багатство мавби український народ в своїх руках, коли ці землі булиби відводнені. Українських мокрих ґрунтів під Польщею є коло 8 мільйонів гектарів. Якщо по відводненню кожний гектар давши лиш на 100 золотих більше зерна, то

наше майно зрослоби о 800 мільйонів золотих. А так тримаємо скарби... в болотах. Наше село постановило взятися до відводнювання, а поучення, як до того братися, дістали ми в „Меліораційному бюро“ у Львові, площа Смольки 3., куди нас запровадив урядовець т-ва „Сільський Господар“. На підставі цих поучень заложили ми водну спілку. Її затвердило нам староство. Плян, як меліорувати, зробив нам безплатно меліораційний інженір з цьогож бюро, бо ми внесли там подання о зроблення пляну і коштовиспису. Потім внесли ми до банку рільного у Львові подання о позичку а до подання долучили цей плян та коштовиспис, статут спілки, витяг з протоколу засідання спілки, на якому запала постановою зятягнути позичку на відводнення і уповажнення для осіб, що мають спілку заступати, позичку побрати і скрипт довжний в імени спілки підписати, та виказ членів і їх ґрунтів призначених до відводнення, а наслідок ухвалу надзірної ради спілки, що вона годиться на зятягнення позички. Всі ці письма не треба остемпльовувати.

На це дістали ми позичку в висоті до 80% коштів відводнення, платну в міру поступу праць, та приступили до роботи. А що самі ми спільно працювали, так що чужих робітників крім інженіра і трох його помічників не було, то нам випали кошта на морі до заплати в готівці по 200 зл. За те на слідуючий рік не було в цілій околиці кращих врожаїв, як в нашому селі. Сіножати, на яких хіба росли псянка та мох, дістали так буйні трави, що ніхто таких не памятає, збіжжя видавали в двох а то і в трох більше, а де ще землю повапновано, там конюшини аж вилягали, а люцерна гнала так, що за одно літо приходилося 5 разів косити. Нині, кажу, що відводнення ґрунтів поставило нас на ноги, з бідаків поробило газдів, хоча ґрунту ми недокупили. Відводнення це так, як подвоєння кількості ґрунтів.

На полях зробили ми за намовою агронома ще одну новість. Агроном

обрахував нам, що на межі йде осьма часть наших ґрунтів, а межі це шкідник, бо під ними лиш миші гнізда мають та всіляке насіння з хопти розмножується, а як вже в користь з корови, що попасеться з росю на межі, то шкода ще більша, бо лиш збіжжа попід межі повитовкає. Границі поначначували ми залізними прутами, а дехто камінням, а це були значно ліпші граничні знаки, бо видко було докладно, куди границя йде.

Нове господарське приладдя.

Одночасно наш агроном взявся до поширювання ліпшого приладдя господарського. Передусім боліло нас, що на торгах наше збіжжа називалося „хлопським“ і платилося гірше, а двірське ліпше. Це тому, бо наше не рівне, занечищене, хоть нераз краще як двірське.

Через „Центросоюз“ у Львові (Зіморевича 20) дістали ми на сплати трієр до чищення збіжжа і сортівник. Цим передусім дійшли ми до того, що маємо збіжжа чисте на засів, а до того вирівнане на продаж. У нас вже давно перестали люди продавати збіжжа кожний окремо купцям в містечку, а продають вагонами спільно через нашу спілку до млина у Львові. Та ціни все були гірші. Відколи у нас є сортівник і трієр, наше збіжжа йде вже як двірське, ба навіть ліпше. Та ми ще і на цьому не хочемо обстати. В нас нині йде думка, щоби ціле село збудувало спільний паровий млин на всі дооколичні села, а тоді будемо продавати до Львова не збіжжа але муку, а навіть пекарню при млині збудувати. Бо чому на нашому збіжжю мають пекарі чужинці заробляти? Наша спілка хліб може таки з нашого збіжжа купувати. Чому має кожна наша господарина окремо хліб пекти, як вона може до пекарні муку давати і там кожного часу свіжий, добре випечений хліб дістати без гаяння часу і опалу?

Крім трієра і сортівника купило нас кільканайцятьох господарів моторову молотілку, щоби вже перестати ціпати через цілу зиму мордувати себе,

як молотілка денно вимолочує 70—80 кірців збіжжа і люди мають час до інших робіт. Ми дістали з фабрик через наш повітовий Союз до випробування рядкову сіялку, нові плуги, борони, культиватори, плужки і багато їх такі наші люди по випробуванню закупили, купили теж на спілку сіялку, бо лиш сіялкою сіяне зерно рівно сходить і рівно доспіває, а до того виходить його о четвертину менше.

Штучні гної і добірне насіння.

Через спілку зачали ми спроваджувати штучні гної на поля та сіножати та добірне насіння. З початку люди не дуже спішилися купувати добірне насіння, бо за дороге. Одначе як нам наш агроном на наших ґрунтах зачав переводити проби з всіляким насінням і зачав виказувати, котре поплатніше, кожному стало ясно, що дібрати насіння, хочби й дорозче воно коштувало, це безумовно не страчений, а зисканий гірш.

Обезпечування засівів, будинків, худоби.

Наші збіжжа обезпечували ми від граду в „Дністрі“ у Львові, вул. Руська 20, бо околиця наша належить до полоси градової, а зі шкід рікрічно пеношуваних ми обрахували, що ліпше заплатити премію, як тремтіти перед кожною тучею. В „Дністрі“ обезпечуємо також наші будинки. Клопіт був з обезпеченням худоби. Що правда, для ратунку худобу ізза здуття купили ми собі в Спілці Українських Агрономів у Львові (Зіморевича 20) швайцарську сонду, та цілу аптичку і приладдя для ратовання хорої худоби, одначе все таки буває багато випадків, що годі виратувати, а худоба нині дорога, в неодній хаті в одиним джерелом доходів та прокормлення дітей.

Обезпечитися так, щоби в разі, як штука згине, дістати зворот грошей за неї так, як за спалений будинок, пробували ми вже перед війною. Та війна перервала. Про це зачали ми думати тепер наново.

Ми написали до „Сільського Господаря“ в цій справі. Відси довідалися ми ось що: В Польщі обов'язує припис, що для такого забезпеченого товариства треба окремої концесії міністерства скарбу. Без концесії не можна провадити асекурацію. Знов концесії не дістане товариство, яке не належить до реасекураційного заведення. Нашого такого реасекураційного заведення нема, бо влада жадає, щоби таке товариство зложило забезпечену кавцію 100.000 зол. Хотів піднятися „Дністер“, одначе покищо стримався, а то ізза браку фондів, яких зразу потрібно і на кавцію і на розроблення централі та на організацію спілок по краю, а ризико по-важне.

Наші села розв'язали це питання значно простіше. Вони не засновують окремих товариств, а провадять це при кооперативах та при кружках Сільського Господаря, засновуючи для цієї цілі допомоговий фонд на випадок загибелі худоби, а на це ста-тут наших кооператив і кружків має право, як кооператива ухвалить собі правильник, а надзвірна рада кооперативи його затвердить. Взір такого правильника є поданий в „Господарсько-кооперативному Часописі“ за рік 1926 в числі 27—28. У нас ще повстало питання, чи творити такий допомоговий відділ при кружку „Сільського Господаря“ чи при кооперативі, та це було не так важне. По-годженося на кооперативу і нині окремий виділ вибраний надзвірною радою веде цей діл дуже гарно. До-помоги потерпівшим членам було бо-гато, а до нині не маємо ні одного спору ізза цього. Чекаємо одначе, аж створиться наше реасекураційне за-ведення, а тоді створимо окреме асе-кураційне товариство для забезпечен-ня худоби на наглі випадки.

За кілька літ село не до пізнання.

Ці здобутки наші по кількох літах змінили сильно вигляд села і самих лю-дей. Деє втікла з людей наших ця невільничка покірливість і смиренність,

перестав кожний гнутися як осика, пе-ред першим ліпшим зайдою, зникла ця униженість. Кожний, що колись мав вигляд такого немов свідоктво убожества за пазухою носить і треба чи не треба показує, нині ставав пев-ним себе, гордим на те, що він є ріль-ником, паном в своїй хаті.

Давно в нас перестали свари за ле-да що, давно перестали й судові про-цеси, бо всі недорозуміння полаго-джувалися таки в селі між собою. В селі запанувала солідарність в обороні сво-їх односельчан, зникла ідея тихих тер-пінь за кривди від кого би воно не було, а всі зрозуміли, що як урядовці чи хто инший поступають самозванчо проти нас і на шкоду населення, то населення може виграти, як розумно і солідарно поставиться. Хтож живить людей, як не рільник, кого треба за те більше цінити, як не рільника?! Одначе рільник мусить вміти стати в своїй обороні. Звернули ми увагу між иншими на ці тягарі, які без-контрольно, бо без спротиву з нашої сторони накладали на нас і на нашу громаду всілякі власти, нагинаючи па-раграфи на свою сторону, а які руй-нують наші села. Ми звернули увагу передусім на те, що нам найблище, на господарку нашого громадського уряду і попровадали справу так, щоби кожний податок громадський йшов на піднесення добробуту села, а не на безпотрібні видатки. Оглядача ху-доби взяли ми такого, що розуміється на хворобах і вміє лічити та знає ве-теринарні приписи подані в книжці „Оглядач худоби“ виданий т-вом „Сіль-ський Господар“. Неодному господа-реві став оглядач в пригоді. Громада купила мостову вагу для важення ху-доби і возів з тягарами до міста, щоби кожний знав, що везе на продаж. Малі оплати з важення вже покрили ціну купна, а громада сталася добродієм для села.

Громадський сад і ліс.

Щоби придбати доходів для села, громада заложила на одній часті гро-

мадського пасовиска сад, а цей вже нині дуже гарно оплачується. Громадяне знають, що це власність усіх і нема винадку, щоби хто деревця нищив. Громада упорядкувала також громадський ліс, а дохід пішов на заліснення неужитків.

Притискаємо до муру Раду Повітову.

Та ще більшу увагу звернули ми на данини і тягарі, плачені громадянами на повітову самоуправу і на її бюджет та чи повітовий виділ в рамках бюджету доцільно працює.

Наша громада має в повітовій раді ще передвоєнний фонд. Ми видячи, що цей фонд уживається не на наші потреби, доправили до того, що рада повітова нині мусить його уживати так, щоби громада мала з цього користь, передусім на поправу наших громадських доріг. Ми змусили також повітову раду, щоби за наші повітові данини поправила й повітову дорогу, а до того зачали боротьбу за справедливий поділ дорогових тягарів, бо ми — селяне на повітові дороги платимо великанські суми, а місто найменші. Також підняли ми боротьбу за вїзд до міст та за постій. Справа оперлася о воевідство і маємо надію; що і тут виграємо.

Таких питань про тягарі, накладані на нас, виринає щораз більше, а виділ нашого кружка „Сільського Господара“, який з початку не знав, що має робити, нині не знає, як собі раду дати з навалом праці.

Агроном нині це в нас необхідна сила. Він є правдивим учителем і до радником, а багато людей приходить до нього за порадами зі сусідних сіл, так що у нас на правду є своя рідна господарська школа.

Соکیل.

Як я вже перед тим сказав, наше село по праці кількох літ дуже змінилося. Та всетаки один тягар висить над нами. Ізза приросту населення, а з цим мешкальних та господарських будинків, густота така, що як

недавно вибух в селі огонь, наше пожарниче товариство „Соکیل“ (Централа: Львів, вул. Руська ч. 20.) надмірних зусиль докладало, користуючись недавно спровадженою нашим урядом громадським сикавкою і найліпшими приладами до гашення, щоби спинити поширення пожару. Пішла з димом четвертина будинків, а то якби не Соколи ціле село пішлоби з огнем. По пожарі у нас виринула думка, щоби не будоватися так тісно і таким чином хоронитися перед вогнем. Але як?

Комасація.

Тут знову прийшов нам з порадою наш агроном. Кинув гасло: комасація (зцілювання) ґрунтів, а враз з комасацією перебудова села на лад кольоній. Він познаймив нас з комасаційним законом з дня 31. липня 1923 і з законом про парцеляцію ґрунтів з 28. грудня 1925, з розпорядком міністра земельних реформ з 12. квітня 1926 р. та іншими розпорядками в комасаційній справі, та що найважливіше, обговорив з нами нераз і не два користи, які виходять з того, як рільник має усі свої ґрунти в купі, найбільше в двох чи трьох кусниках (а не пошматовані і порозкидувані у вузьких нивках), як дороги пільні упорядковані так, що доїзд легкий і вигідний. Вказав нам і на це, що при комасації нема припису, що село мусить бути розкинене в кольонії, але останній пожар виказав наглядно, що селяне добровільно повинні погодитися з цим, щоби кожний, хто може, переносився при комасації ґрунтів на своє поле, яке дістане довкруги хати і щоби запровадив щось як хутір, так як це виділи наші люде у Німеччині, в Данії і в других краях. У нас комасацію ґрунтів перепроводили вже перед війною люде в Хишевичах, в Підберізцях і в Скнилівку. До одного з цих сіл вислали ми наших, щоби вивідалися, що тамошні рільники кажуть, чи вдоволені. Вернули наші посли, та з таким одушевленням оповідали про

користи з комасації, що ціле село постановило взятися і до цього діла.

Ми зголосилися з цією справою через „Сільський Господар“ до Окружного Уряду Земельного у Львові вул. Кармеліцька 3. Тут дістали ми ще близькі пояснення, а головню два. Перше, що як буде в нас переводитися комасація, то населення нашого села має першенство в купні панських ґрунтів, якщо вони призначені урядом на парцеляцію. На щастя, наш двір якраз урядом на це призначений. Друге довідалися ми, що як наше село перше в повіті приступить до комасації — то кошти комасації понесе держава, а як друге чи третє, то вже ні, лиш дістане з комасаційного фонду низькопроцентову позичку на догідні рати. Наше село перше.

Ми й зголосилися вже, вже заснували комасаційну спілку, вже й пляни та коштосписи опрацьовуються. Це нині останнє наше діло, яке перебуває цілком наше село. Хто потім прийде, не пізнає його. Не пізнає може й людей, бо добробут і освіта у нас за цих кілька літ поступили далеко вперед. Та безумовно, що ще більше поступлять по перепровадженню комасації. Є у нас люде, що кивають головами та не дуже вірять в добрі висліди комасації, а з нею кольтонізації села, так як в не одно не вірили, доки не змірили. Та до відважних світ належить. По овочах їхніх пізнаєте їх, каже святе письмо. В що чоловік вірить, тим він і є. Ми вірили в себе і працювали — нераз серед великих перепон і нам вдавалося. Тому віримо, що і це нинішнє діло нам поведеться. Та чи на цьому скінчимо? На певно ні, бо кілька життєвих питань виринає, стільки й праці нової треба. А питання нові у нас ростуть і ростуть враз з нашою працею.

Вітні: оскування політичної організації.

(мс.) Розпочинаючи нашу діяльність, не мали ми ні грошей, ні вишколених робітників. От зібралось нас кількох, що в світі бували і так би сказати —

напомацки шукали виходу з важкого положення. Нічого ми не мали, крім доброї волі. Наші зусилля увінчалися успіхом. В нашій громадській діяльності здобули ми значний досвід. Перше всього мої односельчане навчилися цінити освіту взагалі, а фахову з окрема. І тепер стараємось пхати до відповідних шкіл кожду дитину, що виявить який небудь талант. Цим займається місцевий *кружок „Рідної Школи“*. Він стоїть в тіснім звязку з повітовим кружком „Рідної Школи“, з „Товариством Українських Купців“ у Львові, товариством українських ремісників „Зоря“ у Львові. Наш кружок має добру славу всюди.

Кожна установа старається по змозі йти нам на руку. Не дивниця. Наше село складає що місяця пожертви на „Рідну Школу“, кожний господар має амбіцію, щоби „коляда“ чи „писанка“ для „Рідної Школи“ була з нашого села найбільша. Стараємось теж користати з кожного курсу, які устроюється чи в повітовому місті чи у Львові. І маємо у себе молодих людей, що покінчили ріжні курси: кооперативний, молочарський, пожарничий, просвітянський, бібліотечний і т. д. Маємо фахового диригента, режисера (наш аматорський гурток славний на цілий повіт!). Наш агроном на спілку з новим священиком взявся вести в громаді канцелярію правної поради. Одні справи вирішується у нас мировим судом, складніші наш „трибунал“ (агроном і священик) віддав молодому адвокату-Українцеві в повітовому місті.

А всеж чогось нам бракувало. Це відчували ми від початків нашої роботи в селі. А саме: ми бачили, що успіх наших змагань може бути тільки тоді повний, коли оттака акція, яку розвели ми в нашому селі, обійме цілий край, коли сім міліонів нашого народу на західно-українських землях візьметься до плянної організації праці. Бо що значить одно село, чи навіть один повіт? Але коли в одну лаву стане цілий край, то вже инша справа. От візьмим оттаку справу, як боротьба за український ха-

рактер шкільництва на наших землях. Одно село нічого не вдіє. Одначе з поставою цілого краю „сусідська“ влада мусілаби числитися. І ми собі нераз говорили: коли нам по школах викладову мову замінюють на польську — ми винні; коли учителів-Українців переносять на Мазури, а нам накидують учителів-чужинців — теж ми винні. Коли скольонізовано 450.000 гектарів землі в Східній Галичині і на Волині військовими та цивільними кольоністами — теж в першу чергу ми самі винні. Бо коли у нас булаби сильна політична організація, якої приказ бувби для всіх святий, не булоби й польщення шкільництва, не булоби кольонізації і багатьох інших лих. Бо з сильними, свідомими своїх прав і готовими до організованої оборони тих прав — не поважилисяби зачіпатися ніякі Грабські та Вітоси. До таких висновків дійшли ми, розглядаючи наш кількалітний дорібок. Тому з великою радістю повитали ми повстання Українського Національно-Демократичного Обеднання 11. липня 1925 р., коли то всі наші національні угруповання, які перше ходили люзом і сварилися між собою, обедналися в одноцілу національну партію. На чолі повітової організації Обеднання став наш молодий адвокат. Дуже він відпирався від цього обовязку, казав, що на це становище слід вибрати селянина, що він буде радше секретарем Повітового Народнього Комітету, одначе ми таки примусили його прийняти головство. А на його сумніви, що всякі соціялістичні демагоги будуть цвіркати в очі, мовляв — Обеднання „панська“ партія, селяне сказали: „Пусте! Головне, щоби робота йшла. Нині — то ми всі однакові пани. Як приїде що до чого, то всіх саджають до криміналу. Вас скорше, як нас — селян. Що то говорити. Чи забули, як було в 1919 р., або підчас виборів? Нагінка зверталася в першу чергу проти мозку нації, проти інтелігенції. А зрештою, хто то такий сипле нам піском в очі, мовляв — Обеднання попівсько-адвокатська партія? Поповичі, які не вдалися своїм батькам

і дурять селян по всяких „Волях народа“, мовляв — вони найліпше заступаються за бідний народ. Та ми знаємо їхню вартість“.

На першому Повітовому Народньому Зїзді відпоручник Центрального Комітету Обеднання пояснював нам програму партії. Ми з радістю довідалися, що Обеднання змагає до нашої найвищої мети власне таким шляхом, який в маленьких розмірах проходило наше село. Обеднання спирається в першу чергу на власні сили нації. Змагає до пробудження в широких верствах українського народу почуття єдності і сильної волі. І на цьому почуттю хоче оперти збірне зусилля нації.

До нашого села не мають доступу агітатори соціялістичних партій, які хочуть розбивати український народ на ворогуючі табори. А такі газети, як „Світло“, „Воля Народа“, „Наше Життя“, „Наше Слово“, „Рада“, „Селянський Прапор“, „Дзвін“ — наслані на села даром (звідки вони беруть адреси?) — ніхто з моїх односельчан не читає, відсилають їх назад їхнім редакторам. Бо ми знаємо, що все це видається за чужі гроші для розбивання національної єдності.

Таким чином дійшли ми до завершення нашої організаційної роботи, покликуючи до життя місцевий Народній Комітет Обеднання, який обняв нагляд над всім, що в селі діється, який стоїть в постійнім звязку з повітовою управою Обеднання і Центральним Комітетом у Львові (Костюшка 1. А/ІІ пов.) Ми тепер знаємо, що ми не самі, що за нами стоїть велика політична організація, яка в кожній справі дає нам вказівки, що і як ми маємо робити. Ми знаємо, що коли нам Центральний Комітет дає приказ, що те й те треба зробити, так цей приказ мусить бути виконаний, бо його видано після розваження сил і спроможности цілого краю.

Нам треба довести до того, щоби противник дрожав перед силою Обеднання.

Велике хотіння — се, здається, найглибша тайна моїх побід.

Наполеон.

Його наймогутнішою армією була сила його волі.

З пісні про Наполеона.

Чоловік, що шукає тільки одної цілі в життю, може сподіватися, що її знайде. А хто шукає нараз багато цілей, збирає довкола себе лиш пусті надії.

Meredith.

В. ПАНЕЙКО.

Як Альзасія визволилася з неволі?

(ЛИСТ З ПАРИЖА).

I.

Коли хтось з наших земляків питається нас: Що нам передовсім пізнавати у Франції? — то по зрілій розвазі відповідаємо:

Є в сій країні, у Франції, багато гарних і розумних річей, які нашим землякам слідби пізнати і які мусимо подивляти, але найважнішим видається нам пізнання Альзасії. І то не Альзасії взагалі, і не цілої її історії, а історії 50 років неволі і історії визволення тієї країни.

Чому так?

Послухайте, а самі зрозумієте.

II.

У війні 1870 і 1871 років Німці побрили були Французів, силою відобрали Франції Альзасію таї прилучили сю країну до Німеччини. Зробили вони те проти волі людности, проти горячих протестів Альзасців і їх послів. Німці були сильніші, були переможцями і їм здавалося, що вже раз на все відірвали Альзасію від Франції і що вже на віки вічні зробили з тієї країни німецьку провінцію. Побудували в Альзасії сильні кріпости, посадили там кріпкі залоги, відобрали Альзасцям їх школи, прогнали альзаських учителів, навезли своїх урядників, силували альзаських дітей вчитися в чужій школі, колонізували альзаську землю навезеними здалека зайдами — урядовцями, залізничника-

ми, фабричними робітниками, навіть селянами. Над альзаською країною поставили свого намісника, над альзаською людністю наставили свого жандарма.

Альзасія жила під важким гнетом постійного виїмкового стану.

Здавалося, що ніколи вже не засвітить над гнобленою країною сонце свободи; вороги вже думали, що альзаське воевідство вже ніколи не вернеться до соборної Франції. Німеччина була наймогутнішою військовою потугою в Європі і здавалося їй, що ніхто вже не зможе вирвати пригніченої Альзасії з німецьких кіхтів. І справді близько півстоліття добігало, а Альзасія завсіди ще стогнала під ярмом, — коли раптом вибухла велика світова війна 1914 р. По чотирьох роках страшенних боїв німецька сила була зломана, а в мировім договорі 1919 року Німеччина мусіла Альзасію звернути Франції.

III.

Важко, дуже важко було загарбаній країні і поневоленій людности жити під ворожим чоботом увесь час майже півстолітньої неволі; але вже найважчі таки були перших десять-двайцять років німецького панування над Альзасією. Бачати, як розпирається в альзаській батьківщині чужий зайда; як пишно він дре носа в гору; як молоді Альзасці, вірні сини Фран-

ції, мусіли носити німецькі орлики в німецькій армії; як чужі офіцерики побренькували шабелями по альзаських улицах; як Альзасець скрізь був упосліджуваний — у школах, урядах, судах — бачити все те і відчувати гореч неволі було Альзасцям так важко і нестерпно, що багато-багато з них кидало рідну країну і тікало до Франції. Особливо багато тікало у Францію молодих людей в поборовім віці; щоб не служити в німецькій армії, вони перекрадалися через нову границю, переходили до Франції і вступали до французької армії і до французьких урядів, поселювались на все у Франції або її колоніях.

Така еміграція Альзасців з батьківщини у Францію видавалася спершу дуже патріотичною і Альзасцям, які в душі осталися горячими французькими патріотами, тай Французам у Великій Франції.

Одначе згодом Альзасці самі, тай їх земляки у Великій Франції, отямилась і пізнали, що таким поведенням не помагають рідній країні, а шкодять їй, тай працюють радше на користь ворога.

IV.

За почином великого письменника і націоналіста, Барреса, Альзасці підняли інший клич.

Втікати з батьківщини і робити місцевим чужим зайдам? Ні! — сказали собі альзаські патріоти. Хоч як воно понижаюче і прикре носити ворожу військову уніформу, то таки треба се робити. З затисненими зубами, з придавленим серцем! Бо мусить прийти час, скорше чи пізнійше, що Альзасець у німецькій армії може бути багато корисніший рідній землі і її визволенню, ніж коли він втіче за границю і вступить у французьку службу. Альзаську еміграцію припинено, а хто з емігрантів міг, той вертався з Великої Франції до рідного села чи міста і тут, на місці, держав свій шматок батьківщини, загроженої ворожими зайдами. А коли нарешті прийшла 1914 р. визвольна війна, то Альзасці в рядах німецької армії значно більше

шкоди натворили Німцям, ніж могли би були нашкодити Німцям, колиби були служили в армії французькій. Ще доцільніше, ще завзятійше і ще більше організовано ніж чеські вояки в австрійській армії, зраджували альзаські жовніри в німецьких мундурах — німецьку армію. В самім розгарі битв альзаські жовніри здавалися противним військам, стріляли в плечі німецьких офіцерів і вояків, вносили в німецькі ряди переполох, отвирали дорогу противникам Німців, видавали противникам німецькі військові тайни і взагалі робили все можливе, щоб із середини підкошувати силу німецького війська. Що в другій половині 1918 року німецькі війська були „здеморалізовані“, себто втратили віру в перемогу, — велика часть залуги в сьому мали альзаські жовніри в німецькій армії.

V.

Нетільки жовніри! Альзаські „цивілі“, кождий на своїм місці, теж робили вже перед війною і потім у часі війни все, що могло прискорити упадок Німеччини і визволення батьківщини. Їх кличем було:

Завсіди думати про визволення батьківщини, але ніколи про се голосно не говорити!

Не провокувати ворога, не зачіпати його, не давати йому нової причини нищити Альзасців і Альзасію!

Притворюватися перед ворогом, удавати навіть вірність йому, вступати у ворожі уряди!

Користуватися всіми постановами німецької конституції, використовувати німецькі закони — в хосен рідного краю і земляків! Навіть на всякі можливі „угоди“ з Німцями входила одна частина Альзасців, бо Альзасці знали, що „угоди“ такі, коли розумно і чесними людьми переводжені, тільки скріпляють рідну національність, позваляють їй передержати час неволі і пригтовляють будуче визволення.

Альзаські послы входили в німецькі парламентарні комісії, працювали там на користь батьківщини і на шкоду

ворогам; в часі війни вони видавали противникам Німеччини німецькі політичні тайни.

Альзаське духовенство ревно і тихо працювало для французької справи, — особливо духовенство римо-католицьке, не жонате, яке — не обтяжене журою за жінки й дітей — вповні могло віддаватися своїй пастві і службі свого ноціонального ідеалу.

IV.

Одним словом, усі верстви і звання альзаського народу, кождий на своєму місці, заходилися підчас ворожій німецької займанщини приготувати будуче визволення.

Вони знали, що визволення може

прийти єдино тільки через нову війну між Францією і Німеччиною і через перемогу Франції над ворогом. Знали, що Франція мусить приготувитися до війни і знайти собі кріпких і певних союзників. Знали, що таке не може статися ні через ніч, ні через рік, а що вимагає часу. І знали так працювати над собою, щоб частой — перетривати й виждати.

Велика війна, довго приготовлювана і довго ждана, поклала нарешті кінець їх неволі. Вірні сини Альзасії мали несказане і незрівняне щастя бачити погром пишного ворога і оглядати утечу зайд і кольтоністів — у свояси.

Любов батьківщини.

(За Е. Фате)

I.

Батьківщина фізична.

Що це таке батьківщина? Це привязання людини до певної частини земного простору, в якій вродилася, з якою її взаємини тісніші ніж з рештою світа. В основі і первнево є це любов річи відомої і тривога перед річею невідомого; є це любов овиду, з яким очі освоїлися, любов, яку потверджує неспокій, коли овид зміниться. Первісна людина почувається наскрізь певною тільки у власному селі або в його сусідстві. Є там неприятелі, але є теж приятелі і союзники — і вертаючи з якоїсь виправи чи далекої блуканини, з радістю спостерігає дими хат рідної країни, в якій прийшла світ.

З цього джерела, через всю цивілізацію, завжди щось залишиться, а навіть суттєвий первень всякого патріотизму, який вінтам понятєво не розвинувся і не перетворився. Завжди батьківщина, „велика батьківщина“ буде рамою малої, запозичуючись від неї значною частиною вартости, і завжди після повороту з далеких країн велика батьківщина, відвискана наново, дасть перше всього вражіння повороту до малої батьківщини.

Ідею Батьківщини виховало все, що тільки могло викликати думку про спільний інтерес, або прямо — про спільне життя.

Місцеве свято, зібрання після побіди чи з нагоди покінчення живив — будили думку про ширшу сімю, виховували почуття тісного звязку з ширшою громадою людей.

Це є батьківщина первісна, батьківщина фізична.

II.

Батьківщина духовна.

Є вона духовою, містичною від хвилі, коли до ідеї, яку ми собі витворили про неї долучується спомин і традиція. Суттєвим первнем вітчизни є цминтар. Лямартен сказав: „Так, тлінні останки небіщиків створили вітчизну“. Отже патріотизм є ще й союзом душ тих, що живуть, з душами тих, що відійшли. В цю єдність душі входить почуття, що ми тої самої крові, що нас виховано в подібний спосіб, в споріднених ідеях і в однакових почуваннях а крім цього входить сюди й почуття вдячності.

Наші батьки викорчували цю долину, поробили дороги в цій лісі, осушили це бачно... Тільки вдумайтеся: вже невідомо, чиї батьки це зробили, батьки Павла чи Петра. На тлі цієї невідомости росте почуття вітчизни, бо я вже не в силі відрізнити спомину моїх батьків від батьків сусіда — і таким чином витворюється солідарність споминів, пошани і вдячності — і ця солідарність є власне патріотизмом. Зі споминів про прадідне гніздо родиться передбачування долі нащадків. Кажемо собі: як ми шануємо тих, що нам приготували це місце, так само шануватимуть нас наші нащадки — і ми любимо їх, завда-легідь відчуваючи, що і вони нас будуть любити.

Жорес сказав: „Ви привязані до цієї землі всім, що було перед вами і всім, що прийде після вас; тим, що вас створив і тим, що створите ви; минулим і майбутнім; непорушністю могил і колиханням колисак“.

4669 РЛ

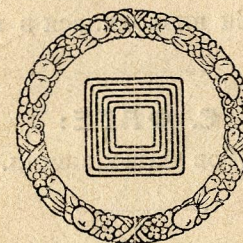
0110/1

Зрива

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО
ОБ'ЄДНАННЯ.

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОГО ТАБОРУ

(СТАТТІ.)

Львів. Бібліотека
А. І. УРСР

Л Ї В І В.

ВІДБИТО БУКВАМИ ПЕЧАТНІ КНОЛЕРА І СИНА В ПЕРЕМІШЛІ
1928.